

SDG 5'i Feminist Kurumsalcılık Yoluyla Yeniden Düşünmek: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Rejimi ve Kalkınma

Zehra YILMAZ¹, Burcu SARI KARADEMİR²

¹ Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, zehrayilmaz@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6980-6470

² Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, sburcu@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4992-2690

Öz: Bu makale, Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 5 (SKA5) kapsamındaki toplumsal cinsiyet eşitliği performansını, yalnızca teknik göstergelere indirgenemeyecek ölçüde siyasal tercihler, kurumsal düzenlemeler ve normatif yönelimlerle şekillenen bir toplumsal cinsiyet rejimi sorunsalı olarak ele almaktadır. Feminist kurumsalcılığın formel ve enformel yapılar arasındaki etkileşime odaklanan yaklaşımı ile Jessop'un "cinsiyetli seçicilik" kavramsallaştırmasını bir araya getiren çalışma, kadınların kalkınma süreçlerindeki konumunun Türkiye bağlamında nasıl stratejik biçimde yeniden kurgulandığını analiz etmektedir. Türkiye'de kadınların kalkınmadan eşit pay alamamasının temelinde, kalkınma planlarında Kadınların Kalkınmada Yeri (WID) yaklaşımı doğrultusunda benimsenen "ekle-karıştır" stratejileri ile teknik eşitlik söyleminin egemenliği ve buna karşılık, Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma (GAD) literatürünün öngördüğü yapısal ve dönüştürücü hedeflerin dışlanması yatmaktadır. Ancak bu çalışma, son on yılda bu sınırlı stratejilerin dahi gerisine düşüldüğünü; neoliberal, dini, natalist ve muhafazakâr bir toplumsal cinsiyet rejiminin kurumsallaşmasıyla birlikte daha önce elde edilen biçimsel kazanımların da kademeli biçimde geri çekildiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede kadınlar, bireysel ve siyasal hak özneleri olarak değil; aile içinde bakım emeği sunan tamamlayıcı aktörler olarak yeniden tanımlanmakta, eşitlik söylemi ise giderek aile merkezli muhafazakâr bir rejimin taşıyıcısı hâline gelmektedir. Çalışma, 11. ve 12. Kalkınma Planları, Kadının Güçlenmesi Strateji Planları ve Ailenin Korunması Vizyon Belgesi gibi temel politika metinleri üzerinden, kadınların güçlendirilmesine dayanan hak temelli dönüşüm vizyonunun yerini, ailenin güçlendirilmesini öncelleyen teknikleştirilmiş ve araçsallaştırılmış bir reform söylemine bıraktığını göstermektedir. Sonuç olarak, Türkiye'de SKA5 performansını belirleyen temel mesele, yalnızca kadınların kalkınmadan eşit pay alamaması değil; eşitlik ilkesinin, aile merkezli muhafazakâr bir toplumsal cinsiyet rejimi tarafından yeniden tanımlanması ve bu enformel yapının formel kurumsal süreçleri yönlendirerek daha önce kazanılmış hak temelli mevzileri aşındırmasıdır.

Atıf: Yılmaz, Z., & Sarı Karademir, B. (2025). SDG 5'i feminist kurumsalcılık yoluyla yeniden düşünmek: Türkiye'de toplumsal cinsiyet rejimi ve kalkınma. *Fiscaeconomia*, 9(Toplumsal Cinsiyet Özel Sayısı), 400-428. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1702528>

Geliş Tarihi: 20.05.2025
Kabul Tarihi: 20.08.2025

Telif Hakkı: © 2025. (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 5 (SKA5), Feminist Kurumsalcılık, Cinsiyetli Seçicilik, Toplumsal Cinsiyet Rejimi, Kalkınma

Jel Kodları: Z18, Z13, Z10

Rethinking SDG 5 through Feminist Institutionalism: Gender Regime and Development in Türkiye

Abstract: This article critically examines Türkiye's performance on Sustainable Development Goal 5 (SDG 5) by conceptualizing gender equality not as a technical objective to be measured through bureaucratic indicators, but as a politically contingent and institutionally embedded process. Drawing on feminist institutionalism's emphasis on the interplay between formal and informal structures and integrating Jessop's concept of "gendered selectivity," the study explores how state strategies have reconfigured women's position in development through conservative, familial, and normative filters. It argues that while Türkiye's earlier development plans adopt "add-on" strategies aligned with the Women in Development (WID) paradigm, thereby reproducing the rhetoric of technical equality, they systematically neglect the structural and transformative agenda advanced by the Gender and Development (GAD) approach. The study shows that this gap has significantly widened over

the past decade, as the consolidation of a neoliberal, religious, natalist, and conservative gender regime has progressively eroded earlier formal gains in gender equality. Within this framework, women are increasingly framed not as autonomous rights-bearing subjects, but as auxiliary actors responsible for unpaid care work within the family. Policy documents such as the 11th and 12th Development Plans, the Women's Empowerment Strategy Papers, and the Family Protection Vision Document reveal a shift from rights-based equality and women's empowerment to a technocratic and instrumental discourse that prioritizes familial roles and the strengthening of the family. The article ultimately argues that Türkiye's SDG 5 performance is shaped less by women's formal inclusion in development than by the structural redefinition of equality under a conservative, family-centered gender regime, one in which informal norms increasingly govern formal institutions and gradually dismantle hard-won feminist gains.

Keywords: Sustainable Development Goal 5 (SDG 5), Feminist Institutionalism, Gendered Selectivity, Gender Regime, Development

Jel Codes: Z18, Z13, Z10

1. Giriş

Uluslararası toplumda toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi, uzun yıllardır kalkınma, demokrasi ve insan hakları tartışmalarının merkezinde yer almakta; Birleşmiş Milletler de (BM) bu sürecin en önemli norm üreticilerinden biri olmuştur. BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'ndan biri olan toplumsal cinsiyet eşitliği (SKA5) çoğu zaman teknik ve bürokratik göstergelerle izlenmektedir. Ancak bu göstergelerin ötesinde, gerçek ilerlemeyi şekillendiren unsur, devletin ve iktidarın benimsediği cinsiyet rejimidir. Dolayısıyla SKA5 performansı teknik bir ölçüm değil, esasen siyasal ve kurumsal tercihlerle şekillenen bir alandır. Bu çalışma, Türkiye'nin SKA5 uygulamalarını feminist kurumsalcılık yaklaşımıyla ve Jessop'un "cinsiyetli seçicilik" (gendered selectivity) kavramsallaştırmasıyla birlikte analiz etmektedir. Feminist kurumsalcılık, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yalnızca yasa ve politika üretimiyle değil, kurumların gündelik işleyişi, normatif altyapısı ve enformel pratikleriyle şekillendiğini vurgular (Krook & Mackay, 2011; Mackay vd., 2010). Ancak, devletin formel örgütlenmesi ve stratejik işleyişine dair analiz gereksinimi, Jessop'un yaklaşımını tamamlayıcı hâle getirir. "Cinsiyetli seçicilik" kavramı, devletin yalnızca sembolik veya yüzeysel reformlar üretmediğini, toplumsal cinsiyet ilişkilerini stratejik olarak filtreleyip yeniden kurguladığını; çoğu zaman aile ve milli değerler lehine kadınların bireysel haklarını geri plana ittiğini ortaya koyar (Jessop, 2004). Bu çerçevede çalışma, feminist kurumsalcılık ve cinsiyetli seçicilik kavramlarına dayanarak kalkınmada kadın literatürünü yeniden yorumlamaktadır.

Çalışmanın temel amacı, Türkiye'de kalkınma planlarında yer alan biçimsel eşitlik taahhütlerine rağmen, devletin hem formel hem de enformel düzeyde nasıl cinsiyetli seçicilik sergilediğini ve bunun SKA5 performansını nasıl sınırladığını ortaya koymaktır. Kalkınma belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği, bu nedenle yalnızca teknik bir hedef değil; mevcut güç ilişkilerini sürdüren ve cinsiyet rejiminin sınırlarını yeniden çizen bir araç olarak ele alınacaktır. Analiz, feminist kurumsalcılığın gündelik kurumsal pratiklere dair eleştirel perspektifi ile Jessop'un devletin yapısal işleyişine dair kavramsal katkılarını bütünleştirerek yürütülecektir. Çalışma, Türkiye'de toplumsal cinsiyet rejiminin kalkınma planları aracılığıyla, Kadınların Kalkınmada Yeri (WID) yaklaşımına uygun olarak kadınları mevcut sisteme "ekleyen" ancak Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma (GAD) yaklaşımının önerdiği yapısal ve kalıcı eşitliği tesis etmeyen bir biçimde nasıl yeniden üretildiğini de açığa çıkarmaktadır. Böylece, devletin toplumsal cinsiyet rejimini şekillendiren formel ve enformel kuralların, kadınların kalkınmaya katılımındaki kurumsal ve normatif engelleri nasıl sürdürdüğü, Türkiye örneği üzerinden teorik ve ampirik olarak tartışılmaktadır.

Bu çerçevede, makale Türkiye'nin SKA5 kapsamındaki toplumsal cinsiyet eşitliği performansını, 2019 sonrasında hazırlanan kalkınma belgelerinde öne çıkan aile odaklı toplumsal cinsiyet rejimi ekseninde tartışmaktadır. Feminist kurumsalcılık ve Jessop'un cinsiyetli seçicilik yaklaşımı ışığında, 11. ve 12. Kalkınma Planları, Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planları (2018–2023, 2024–2028) ve Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi (2024–2028) ayrıntılı olarak incelenmektedir. Bulgular, kalkınma belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği rejiminin kadınların toplumsal rolünü esasen aile içinde yeniden tanımladığını, kadınların bireysel ve kamusal haklarını kısıtladığını ve eşitlik söyleminin devletin ataerkil seçiciliğiyle sınırlandığını göstermektedir.

2. Feminist Kurumsalcılık: Teorik Temeller ve Kurumsal Analize Katkısı

Feminist kurumsalcılık, siyaset bilimi ve toplumsal teori literatüründe, ana akım kurumsalcı yaklaşımların cinsiyet körlüğünü eleştirel bir perspektifle sorgulayan ve kurum kavramının sınırlarını genişleten bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, kurumların yalnızca biçimsel yapılar, prosedürler ve kurallar aracılığıyla değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet ilişkileri, iktidar dinamikleri ve ataerkil normlar üzerinden de şekillendiğini ortaya koymaktadır (Acker, 1992; Krook & Mackay, 2011; Thomson, 2018). Geleneksel ve yeni kurumsalcılık yaklaşımlarında kurumlar çoğunlukla yazılı normlar ve “oyunun kuralları” temelinde teknik olarak incelenirken, bu yapıların arka planındaki cinsiyetlenmiş ilişkiler ve güç dağılımı ya göz ardı edilmekte ya da ikincil düzeye indirgenmektedir (Chappell 2006; Thomson, 2018). Feminist kurumsalcılık ise, kurumların “tarafsız” veya “doğal” yapılar olmadığını; aksine, erkeklik ve kadınlık kurgularının tarihsel, kültürel ve politik olarak kurumsal işleyişin merkezinde yer aldığını vurgulamaktadır (Krook & Mackay, 2011).

Bu yaklaşımın temel varsayımı, toplumsal cinsiyetin kurumlara dışsal olarak eklenen bir değişken veya teknik bir eşitlik unsuru olmadığı; kurumların kuruluş mantığı, gündelik işleyişi, karar alma süreçleri, temsil rejimleri ve sembolik dili dâhil olmak üzere, toplumsal cinsiyetin hem normatif hem de yapısal olarak kurumsal alanlara içkin olduğudur (Mackay vd., 2010). Bir kurumun cinsiyetlenmiş olması, erkekliğin ve kadınlığın “doğal” addedilen rollerinin, değerlerinin ve davranış kodlarının yalnızca toplumsal pratikte değil, kurumun temel işleyiş mantığında, yazılı–yazısız kurallarında ve “uygunluk” normlarında (logic of appropriateness) da sürekli yeniden üretildiği anlamına gelmektedir (Chappell, 2006; Krook & Mackay, 2011, s. 6). Feminist kurumsalcılık, bu noktada, kurumlarda görünür ve görünmez sınırların, sessiz direnişlerin, enformel güç ağlarının ve dışlayıcı alışkanlıkların cinsiyetli doğasını mercek altına alarak, eşitlikçi politika ve reformların neden çoğunlukla etkisiz veya yüzeysel kaldığını derinlemesine analiz etmektedir.

Feminist kurumsalcılığın literatüre en önemli katkılarından biri, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yalnızca formel eşitlik, yasa ve mevzuat değişikliğiyle dönüştürülemeyeceğini ortaya koymasıdır (Chappell, 2006). Gerçek eşitliğin sağlanabilmesi için kurumsal gündelik pratiklerin, enformel ağların, dilin ve görünmez hiyerarşilerin dönüşümüne ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. Erkek egemenliğinin ve ataerkil normların kurumsal yapılarda çoğu zaman görünmez veya ‘doğal’ addedilen yollarla nasıl yeniden üretildiğinin ifşa edilmesi, kurumsalcılık literatüründe anlamlı bir dönüşüm yaratmıştır. Zira kadınlar ya da diğer dışlanan gruplar için, “formel” hakların tanınması çoğunlukla gerçek hayatta erkek egemen enformel pratikler ve paralel güç ağları tarafından etkisizleştirilmektedir (Acker 1992; Chappell, 2006, 2014). Bu nedenle kurumlarda “meşru” aktör kimdir, kim temsil edilir, kimin sesi duyulur ve kimin çıkarları merkeze alınır soruları yalnızca yasa, yönetmelik veya yapısal düzenlemelerle değil, çoğunlukla kurumsal kültürün ve gündelik pratiklerin içine işlemiş toplumsal cinsiyet rejiminin ataerkil kodları tarafından şekillendirilmektedir.

Feminist kurumsalcılık, formel ve enformel yapıların ayrıştırılamayacağını; aksine, bu iki alanın karşılıklı olarak birbirini beslediğini ve yeniden ürettiğini öne sürmektedir.

Siyaset bilimi içinde formel–enformel ayrımı genellikle teknik bir ayrışma gibi ele alınırken, feminist kurumsalcı analiz, kadınların kamusal temsiline dair yapılan reformların veya uygulanan kotaların, enformel ağlar ve sembolik “uygunluk” pratikleri yoluyla nasıl etkisizleşebileceğini örneklerle göstermektedir (Mackay vd., 2010). Chappell’in (2014) vurguladığı gibi, kurumlarda yalnızca eylemler değil, eylemsizlikler, sessizlikler ve boşluklar da feminist kurumsalcılığın analizinde merkezi bir yere sahiptir. Bazen değişimin başarısı, yalnızca yasa yapmakla değil, o yasanın gündelik uygulamada kim(ler) tarafından ve nasıl sabote edildiğini, hangi enformel mekanizmalarla kadınların veya dışlanan grupların özneleşmesinin engellendiğini anlamakla mümkün olmaktadır (Waylen 2009, 2014; Mackay, 2014).

Feminist kurumsalcılığın bu açılımlarından hareketle, kurumlarda iktidar ve temsil ilişkilerinin eleştirisi normatif ve analitik olarak güç ilişkilerinin, dışlanma mekanizmalarının ve temsil sınırlarının görünür kılınmasına yönelmektedir (Waylen 2014; Mackay, 2014). Kurumlarda aktörlerin stratejik aktörlüğü, direniş ve değişim potansiyeli yalnızca formel yapılar değil, aynı zamanda enformel pratikler ve güç ağları bağlamında değerlendirilir. Erkek elitlerin egemen olduğu yapılarda, kadınların yalnızca görünürde temsilci olarak yer alması, fakat karar alma süreçlerine etkin biçimde katılamaması; kurumsal reformların çoğunlukla sembolik ve yüzeysel kalmasına neden olmaktadır (Mackay vd., 2010; Waylen, 2011). Kurumların dönüşüm kapasitesi ve sınırları, güç asimetrisinin, sessiz direnişlerin ve enformel ağların çözülmesine bağlı olarak açıklanmaktadır (Waylen 2014).

Kuramsal olarak, feminist kurumsalcılık yalnızca kadınların ya da marjinal grupların temsiliyle ilgilenmemekte; asıl meseleyi kurumların cinsiyetlenmiş doğasının, politik karar süreçlerinin, kurumsal kültürün ve yapısal eşitsizliklerin derinlemesine dönüşümünde görmektedir (Kenny, 2011; Krook & Mackay, 2011). Kurumsal değişim yalnızca “olağanüstü anlar” veya büyük yasal reformlarla değil; çoğunlukla gündelik pratiklerin mikro düzeyde, sessiz ve görünmez biçimde dönüşmesiyle olanaklıdır (Acker, 1992; Mackay vd., 2010). Feminist kurumsalcılık açısından önemli olan, yalnızca kadınların özneleşmesi değil; aynı zamanda, kurumların kendisinin toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde yeniden inşa edilmesi ve bu yeniden kuruluşun sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır.

Sonuç olarak feminist kurumsalcılık, kurumların yalnızca biçimsel düzenlemeleriyle değil, gündelik yaşamda, sembolik pratiklerde, enformel güç ilişkilerinde ve ataerkil kodlarda toplumsal cinsiyetin nasıl sürekli yeniden üretildiğini analiz eden, çok boyutlu bir teorik çerçeve sunmaktadır. Kurumsal eşitliğin gerçek anlamda sağlanabilmesi, yalnızca yasal ve yapısal değişikliklerle değil, toplumsal cinsiyetin kurumların işleyişinde ve gündelik pratiklerinde nasıl içkin bir biçimde yeniden üretildiğinin sorgulanması ve dönüştürülmesiyle mümkündür (Kenny & Mackay, 2009). Burada feminist kurumsalcılık, kurumların “yeniden cinsiyetlendirilmesi” (regendering) ihtimalini yalnızca niceliksel temsil ya da mevzuat değişikliğiyle sınırlamaz; aksine, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kurumsal mantık, sembolik pratik ve gündelik sosyal etkileşimler düzeyinde kökten dönüşümünü içerdiğini savunur (Krook & Mackay, 2011, s. 7; Connell, 2006). Bu karşılıklı ve dinamik ilişkiyi görünür kılmak, yalnızca kurumların toplumsal cinsiyetli güç ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğini değil, aynı zamanda kurumların sorgulanıp dönüştürülebileceğini de ortaya koyar (Kenny & Mackay, 2009). Chappell (2006), “cinsiyet eşitliği girişimcileri”nden söz ederek, kurumlarda yenilik ve değişimi mümkün kılan, siyasi ve politik dönüşümlerin ardındaki etkili aktörlerin fail rolüne dikkat çekmektedir. Böylece feminist kurumsalcılık, toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaletin sağlanmasında yalnızca mevcut kurumları eleştirmekle kalmayan, aynı zamanda bu kurumların dönüştürülme potansiyelini normatif ve politik olarak merkeze alan bir analitik referans noktası haline gelmektedir.

3. Devletin Cinsiyetliliği ve Cinsiyetli Seçiciliği

Feminist kurumsalcılığın sunduğu çerçeve, kurumların yalnızca görünürdeki formel düzenlemelerle değil, aynı zamanda gündelik pratiklerde, ataerkil normlarda ve enformel güç ağlarında cinsiyetliliği nasıl yeniden ürettiğini göstererek kurumsal analizde önemli bir paradigma kayması sağlamaktadır. Ancak, feminist kurumsalcılığın kurum ve aktör odaklı çözümlemeleri, devletin makro düzeyde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini stratejik olarak nasıl yönettiğini ve yeniden ürettiğini tam anlamıyla kavrayabilmek için ek bir analitik derinliğe ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada, Jessop'un stratejik-seçici devlet yaklaşımı ve "cinsiyetli seçicilik" kavramsallaştırması, feminist kurumsalcılığın kavramsal zenginliğini tamamlayıcı bir perspektif sağlamaktadır (Jessop, 2004).

Jessop'a göre, modern devlet yalnızca hukuki normlar, yasal düzenlemeler veya kamu politikaları üretmekle kalmaz; aynı zamanda tarihsel olarak yerleşmiş toplumsal cinsiyet rejimleri ile iç içe geçmiş, toplumsal projeleri, çıkar gruplarını ve kimlikleri stratejik olarak seçici bir biçimde önceliklendirir. Devlet, kendi meşruiyetini ve sürekliliğini sağlamak amacıyla hangi toplumsal taleplerin, çıkarların veya kimliklerin kamusal alanda temsil edilip edilmeyeceğine karar veren, bu yolla toplumsal cinsiyet ilişkilerini hem filtreleyen hem de yeniden inşa eden merkezi bir aktördür. Bu seçicilik, yasal düzenlemelerden siyasal temsil mekanizmalarına, kamu ve özel alan ayırımından refah ve bütçe politikalarına, bilgi üretimi ve dağıtımından toplumsal cinsiyet sözleşmelerinin yeniden kurulmasına kadar devletin tüm işleyişine sirayet eder (Jessop, 2004).

Jessop'un (2004) analizinde, devletin cinsiyetli doğası siyasal temsil biçimlerinde ve kamu-özel alan ayırımında somut biçimde gözlemlenir. Kamu alanı evrensellik ve rasyonellik üzerinden kurgulanırken, kadınların talepleri sıklıkla "özel" ya da "duygusal" addedilerek siyasal temsilden dışlanır veya tali alanlara itilir. Siyasal partiler, kadın taleplerini çoğunlukla seçimsel kaygılar veya yüzeysel taahhütler çerçevesinde gündeme almakta, bu da toplumsal cinsiyet eşitliğinin yüzeysel veya sembolik düzeyde kalmasına yol açmaktadır. Aynı biçimde, devlet aygıtının kurumsal mimarisi ve güç dağılımı da ataerkil kültürel kodların ve enformel erkek dayanışmasının yeniden üretildiği çok katmanlı bir yapı sunar. Devletin üst düzey karar alma organlarında erkek egemenliğinin kurumsallaşmış olması, kadınların yalnızca alt düzeyde veya "yumuşak" sektörlerde temsil edilmesiyle sonuçlanmakta; askeri, maliye, güvenlik ve dış politika gibi sektörlerde ise kadın temsiliyeti son derece sınırlı kalmaktadır.

Stratejik ve cinsiyetli seçicilik, devletin müdahale biçimlerinde de açıkça gözlemlenmektedir: Yasal reformlar çoğu zaman ataerkil sözleşmeleri radikal biçimde dönüştürmeden hayata geçirilirken; refah ve bütçe politikaları kadınların ekonomik bağımlılığını sürdürmektedir; bilgi üretimi ve uzmanlık süreçleri ise erkek deneyimlerini merkezileştirerek cinsiyetli bilgi hiyerarşileri yaratmaktadır. Bu süreçte, Jessop, toplumsal cinsiyet sözleşmesi (gender contract) kavramını, devletin hangi toplumsal rollerin, kimliklerin veya çıkarların meşru kabul edileceğine dair dinamik pazarlık alanı olarak tanımlamaktadır. Hegemonik maskülenite ve maternalist-ulusalcı söylemler, devletin toplumsal cinsiyet rejimini ve cinsiyet toplumsal cinsiyet sözleşmesini stratejik olarak yeniden kurmasına ve kadınların taleplerini denetlemesine olanak tanımaktadır.

Devletin ekonomik birikim stratejileri ve hegemonik projeleri de toplumsal cinsiyet eşitliğini büyük ölçüde sembolik ve araçsal bir düzeyde bırakmaktadır. Kalkınma ve refah politikalarında hangi grupların ekonomik vatandaş olarak tanınacağı, hangi sektörlerin veya projelerin önceliklendirileceği, devletin stratejik seçiciliği aracılığıyla belirlenir; böylece kadınların kamusal yaşama tam ve eşit katılımı hem ekonomik hem de kültürel düzeyde sistematik biçimde sınırlandırılır. Bu dinamiklerin sonucunda, kadınlar ya "ikinci sınıf vatandaş" konumuna itilmektedir ya da politikada sembolik temsilci olarak kalmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kurumsallaşması ise devletin çok katmanlı ve stratejik ve cinsiyetli seçicilik mekanizmalarına bağlı olarak biçimlenmektedir.

Tablo 1. Jessop'un Cinsiyet Seçici Devlet Modeli Tablosu

1. Siyasal Temsil & Kamusal-Özel Alan Ayrımı	Devletin siyasal temsil biçimleri ve kamu-özel alan ayrımı, kadınların taleplerini marjinalleştirir; temsilde semboliklik ve sınırlandırma hakimdir.
2. Kurumsal Mimari & Güç Dağılımı	Devlet aygıtında erkek egemenliği merkezî kurumlardayken, kadınlar daha çok 'yumuşak' sektörlerde ve alt kademelerde yer alır. Güç asimetrisi ve 'erkek kulübü' normları belirgindir.
3. Devletin Müdahale Biçimleri: Hukuk, Zor, Para, Bilgi	Yasal reformlar ataerkil sözleşmeleri sürdürür; bütçe ve bilgi dağılımı cinsiyetli hiyerarşileri yeniden üretir; zor aygıtı toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirir.
4. Toplumsal Cinsiyet Sözleşmesi & Hegemonik Maskülenite	Devlet, toplumsal cinsiyet sözleşmeleri aracılığıyla hangi rollerin ve kimliklerin meşrulaşacağını belirler; hegemonik masküleniteyi sürdürür.
5. Ekonomi-Politik ve Hegemonik Projeler	Ekonomik projeler ve kalkınma politikaları, toplumsal cinsiyet eşitliğini sembolik bırakır; haklara ve ekonomik vatandaşlığa erişim stratejik olarak filtrelenir.

Kaynak: Jessop, B. (2004). The gender selectivities of the state: A critical realist analysis. *Journal of Critical Realism*, 3(2), 207–237.

Sonuç olarak, Jessop'un stratejik ve cinsiyetli seçici devlet yaklaşımı, feminist kurumsalcılığın sunduğu analitik çerçeveyi kavramsal olarak tamamlamakta ve derinleştirmektedir. Bu bakış açısı, devletin yalnızca yasa ve politika üreticisi bir aygıt olmadığını; aynı zamanda gündelik pratikleri, temsil ilişkilerini, ekonomik ve bilişsel süreçleri stratejik ve cinsiyetli biçimde yöneten ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten aktif bir aktör olduğunu ortaya koyar. Bu çok katmanlı çerçeve, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sürdürülebilir biçimde kurumsallaşabilmesi için, devletin cinsiyetli seçici mekanizmalarını şekillendiren cinsiyet rejimini, ataerkil normatif yapısını ve hegemonik projelerini eleştirel biçimde hedef alan yaklaşımların ve politikaların gerekliliğini açıkça göstermektedir. Dolayısıyla, kalkınmada toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçek anlamda sağlanabilmesi için yalnızca biçimsel eşitlik taahhütleriyle veya kısıtlı ilerlemelerle yetinmek yeterli değildir; bunun yerine, kadınları ekonomik, sosyal ve politik olarak güçsüzleştiren toplumsal cinsiyet rejiminin kurumsal, yapısal ve stratejik düzeylerde nasıl yeniden üretildiğini, feminist kurumsalcılık ile Jessop'un stratejik seçicilik yaklaşımlarını bütüncül biçimde bir araya getirerek değerlendirmek gerekmektedir.

4. Kalkınmada Kadın Yaklaşımlarını Feminist Kurumsalcılık ile Okumak

Kalkınma literatüründe kadınların konumuna dair yaklaşımlar, özellikle 1970'lerden itibaren, ekonomik büyümenin ötesinde insan odaklı ve çok katmanlı bir kalkınma paradigmasına geçişle birlikte derin bir dönüşüm geçirmiştir (Yıldırım & Gül, 2021; Bradshaw, 2015). Bu dönüşümün önemli bir kırılma noktasını, Ester Boserup'un *Women's Role in Economic Development* (1970) adlı eseri oluşturmuştur. Boserup, kalkınma politikalarının cinsiyet nötr olmadığını, aksine kadınların emeğinin sistematik biçimde görünmezleştirildiğini ve kadınların kalkınma süreçlerinden dışlandığını göstererek literatürde köklü bir paradigma değişimini tetiklemiştir (Bradshaw, 2015, s. 56). Bu müdahalenin ardından ortaya çıkan *Women in Development* (WID) yaklaşımı, kadınların kalkınma süreçlerine entegrasyonunu temel bir hedef haline getirmiş ve özellikle uluslararası kuruluşlar ve devlet politikalarında kadınların sayısal olarak görünür kılınması, eğitim, istihdam ve sağlık gibi alanlara erişiminin artırılması ve pozitif ayrımcılık uygulamalarının yaygınlaştırılması gibi teknik ve formel politikalara odaklanmıştır (Arat, 2015; Kabeer, 1994; Connelly vd., 2000).

WID yaklaşımı, kadınların kalkınma süreçlerine daha etkin katılımını sağlamak için yasa, kota ve pozitif ayrımcılık gibi formel kurumsal değişimleri savunur; bu yönüyle devletin veya kalkınma kurumlarının tarafsız ve ilerici aktörler olabileceğine inanan liberal feminizmle eklemlenir (Bradshaw, 2015; Arat, 2015; Rathgeber, 1990; Kabeer, 1994; Connelly vd., 2000). Gerçekten de WID'in odağında yer alan yasal reformlar, kadınların kamusal alana erişimini artırarak önemli mevzuat değişikliklerinin ve kurumsal

açılımların önünü açmıştır. Kadınların parlamentolara, bürokrasiye ve siyasi partilere girişi, uluslararası kalkınma programlarında kadın kotası gibi araçların yaygınlaşması, WID çizgisinin kayda değer çıktılar arasında yer alır (Mackay vd., 2010). Özellikle Mackay vd. (2010) vurguladığı gibi, devlet feminizmi ve kurumlar aracılığıyla yürütülen bu değişimler, kadınların statüsünde ve temsilde anlamlı ilerlemelere yol açabilmektedir. Ancak, bu modelin temel sınırlılığı, kadınların mevcut yapıya teknik müdahalelerle entegre edilmesini yeterli görmesi ve “kadınları ekle ve karıştır” (add women and stir) eleştirisinin hedefi olmasıdır (Montoya, 2018). Başka bir ifadeyle, formel düzenlemelerle sağlanan temsiliyetin arkasında, çoğu zaman kurumların ataerkil doğası ve enformel güç ağları değişmeden kalmakta; kadınların bireysel güçlenmesinden ziyade ulusal kalkınmaya katkısı ön plana çıkmakta ve toplumsal cinsiyet eşitliği, sayısal göstergelere indirgenen araçsal bir yaklaşıma dönüşmektedir (Kandiyoti, 2010; Gökulu & Furat, 2013). Bu nedenle, WID’in sunduğu politik fırsat yapıları ve mevzuat değişiklikleri önemli bir ilerleme sunsa da kalıcı ve dönüştürücü toplumsal cinsiyet eşitliğinin ancak formel ve enformel düzeyde daha kapsamlı ve bütüncül bir dönüşümle sağlanabileceği feminist kurumsalcı literatürde vurgulanmaktadır (Mackay vd., 2010; Waylen, 2007; Montoya, 2018).

WID’in eksik bıraktığı bu alanı doldurmak üzere, 1980’lerden itibaren feminist kalkınma literatüründe öne çıkan *Gender and Development* (GAD) yaklaşımı, cinsiyet eşitsizliğini çok daha yapısal ve bütüncül biçimde ele alır. GAD, toplumsal cinsiyeti yalnızca kadınların dışlanmasına indirgemez; asıl sorunun ekonomik, sosyal ve politik kurumların derinliklerine yerleşmiş ataerkil normlar ve güç asimetrisi olduğunu ileri sürer (Miller & Razavi, 1995; Molyneux, 1985; Connelly vd., 2000; Benería vd., 2015). Bu yaklaşımda devlet, artık tarafsız ya da otomatik olarak ilerici bir aktör olarak görülmez; aksine, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretiminde merkezi bir rol oynayan, çoğu zaman ataerkil çıkarları koruyan ve güç asimetrisini sürdüren bir mekanizma olarak kavramsallaştırılır (Bradshaw, 2015; Rathgeber, 1990: 495; Molyneux, 1985). GAD’ın ana eleştirisi, feminist kurumsalcıdaki gibi, kadınların sisteme teknik müdahalelerle entegre edilmesiyle kalıcı eşitlik sağlanamayacağı; asıl dönüşümün hem formel hem de enformel kurumların, gündelik pratiklerin, sembolik kodların ve ataerkil ağların kökten sorgulanması ve dönüştürülmesiyle mümkün olacağıdır (Bradshaw, 2015; Rathgeber, 1990; Krook & Mackay, 2011; Mackay vd., 2010; Montoya, 2018). GAD, kadınların kalkınma politikalarının pasif alıcıları değil, değişimin öznesi ve aktif aktörleri olması gerektiğini, bunun için de devletin ve kalkınma kurumlarının sadece politika ve mevzuat düzeyinde değil, kültürel ve sembolik düzeyde de radikal biçimde yeniden yapılanmasının zorunlu olduğunu vurgular (Kabeer, 1994; Moser, 1989; Pearson & Jackson, 1998).

Doğrudan kalkınma ve kadın literatürüne odaklanmasa da feminist kurumsalcılık, refah devleti tartışmalarında kadınların kalkınmadan eşit pay almasının önündeki başlıca yapısal engellerden biri olan bakım yükünün ve ataerkil iş bölümünün kurumsal düzeyde nasıl yeniden üretildiğini analitik olarak ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, feminist kurumsalcılık refah devleti kapsamında devletin ataerkil işleyişini ve toplumsal cinsiyet rejimini tartışmaya açar. Devletin cinsiyet eşitsizliğini sürdürme ya da dönüştürme kapasitesini analizine dolaylı olarak dahil eder. Örneğin, Beyeler & Annesley’nin (2011) çalışması, biçimsel anlamda “kadın dostu” olarak sunulan refah reformlarının bakım emeğinin toplumsal ölçekte yeniden paylaşımını ve ataerkil normların dönüşümünü sağlamadıkça kadınları işgücü piyasasında ikincil ve kırılğan pozisyonlarda tuttuğunu göstermektedir. Bu durum, feminist iktisatçıların da vurguladığı gibi yarı zamanlı ve düşük ücretli istihdam modelleriyle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeni biçimlerde yeniden üretilmesine yol açmaktadır (İlkaracan, 2012). İsviçre örneği, bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının kadın istihdamını artırmasına rağmen, enformel normlar ve kurumsal teşvikler değişmediği sürece kadınların “ikincil aktör” konumunu koruduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır (Beyeler & Annesley, 2011, s. 90-91). Sonuç olarak, sürdürülebilir toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak yalnızca biçimsel reformlarla

sınırlı değildir; bu hedef, kurumların yapısal ve kültürel düzeyde köklü bir dönüşümü gerektirir (Beyeler & Annesley, 2011).

Feminist kurumsalcılık ve Jessop'un cinsiyetli seçicilik yaklaşımı, kalkınma alanında mevcut kurumsal yapıların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini hem formel (yasal ve politik düzenlemeler) hem de enformel (gündelik pratikler, sembolik kodlar, ataerkil normlar) düzeyde nasıl yeniden ürettiğini analitik olarak görünür kılar. Buradaki temel amaç, var olan kısmi dönüşümleri tespit etmekten ziyade, kadınların kalkınmada neden geri bırakıldığını ve bu eşitsizliğin hangi kurumsal dinamiklerle sürdürüldüğünü anlamak; buna bağlı olarak, gerçek anlamda dönüştürücü müdahaleler için bütüncül bir yol haritası geliştirmektir. WID ve GAD yaklaşımları tarihsel ve kurumsal sınırlarına rağmen, kalkınmada feminist dönüşüm için hâlâ gerekli ve kaçınılmaz adımlar sunmaktadır. Özellikle WID'in formel eşitlik mücadeleleri ile GAD'ın yapısal eleştirileri ve dönüşüm taleplerinin, kadınların kalkınmadan eşit pay alabilmeleri için birbirini dışlayan değil, tamamlayıcı ve eş zamanlı biçimde yürütülmesi gereken mücadeleler olarak ele alınması gerekir. Bu noktada feminist kurumsalcılık, WID ve GAD arasında hem kuramsal hem de pratik ve normatif düzeyde bir köprü işlevi görmektedir: Bir yandan devletin ve kurumların ataerkil doğasını sorgulayan eleştirel bir bakış açısı sunarken, diğer yandan dönüşüm için çok düzeyli ve çok aktörlü stratejilerin geliştirilmesine zemin hazırlar. Sonuç olarak, sürdürülebilir toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak için yalnızca yasa ve politika değişiklikleri yeterli değildir; aynı zamanda devletin ve kurumların toplumsal cinsiyet rejimini, derin yapısal ve kültürel ataerkil kodlarını dönüştürmek de gerekmektedir.

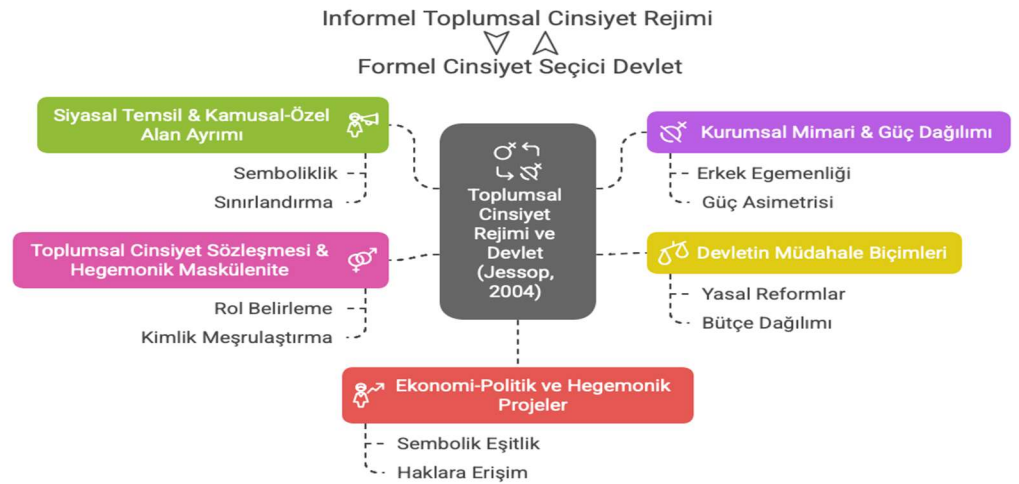
5. Kuramsal Çerçeveden Ampirik Analize: Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Rejimi ve Kalkınma Planlarında Cinsiyetli Seçicilik

Bu bütünlük teorik çerçeve doğrultusunda, çalışmanın bundan sonraki bölümü, feminist kurumsalcılığın analitik araçları ve Jessop'un "cinsiyetli seçicilik" (gendered selectivity) yaklaşımı ışığında, Türkiye'nin güncel toplumsal cinsiyet rejimini ve kalkınma planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin nasıl şekillendiğini analiz etmektedir. Bu bağlamda odak noktası, 2019 sonrası dönemde hazırlanan kalkınma belgeleri ve ilgili politika metinlerinin, toplumsal cinsiyet eşitliğini nasıl tanımladığı, uyguladığı ve hangi sınırlar içinde yeniden ürettiğidir. Amaç, yalnızca SKA5'e (Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 5) ilişkin biçimsel taahhütlerin veya politikaların içeriğini değerlendirmek değil; aynı zamanda, enformel kurumsal mantıkların, ataerkil güç ilişkilerinin ve seçici politika pratiklerinin, aile odaklı toplumsal cinsiyet rejimini nasıl tahkim ettiğini ve mevcut eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini açığa çıkarmaktır.

Cinsiyet rejimi kavramı, toplumsal olguların cinsiyetlere atfedilen özelliklerle ilişkilendirilerek iktidar süreçlerine eklemlenmesi; toplumsal hiyerarşiler ile cinsiyet hiyerarşileri arasında kurulan metaforik ilişkiler yoluyla, sınıf, etnik köken, bölge ve ırka dayalı toplumsal özneler arasındaki iktidar ilişkilerini "doğallaştıran", yani "cinsiyetlendiren" toplumsal örüntüler anlamına gelir (Sancar, 2004, s. 4). Bu rejimin sürdürülmesini sağlayan sistem; yasalar, sosyal normlar, siyasal çerçeve, uygulamalar ve kurumlar aracılığıyla kurulur (Sainsbury, 1999). Elbette cinsiyet eşitliği rejiminin kurulmasında devletin, kaynak dağıtımı ve kaynaklara erişim gibi yasal ve kurumsal zemini oluşturma konusunda stratejik bir konumu vardır (Jessop, 2004, s. 207). Devlet, ekonomik, sosyal ve siyasi kaynaklara erişimdeki eşitsizlikleri gidererek, kadınların güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için temel bir sorumluluk taşır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliği rejimi, sadece eşitliği teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda eşitlikçi bir toplumun inşa edilmesine yönelik stratejilerin, planların ve kurumların nasıl şekilleneceğini belirler.

Bu bağlamda çalışmanın ampirik analizi dört temel aşamada ilerleyecektir: İlk olarak, AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) iktidarının toplumsal cinsiyet rejimi ve kadın hakları formel kurumsallaşmasının değişimi, toplumsal cinsiyet, iktidar ve kurumsal değişim tartışmaları ışığında ele alınacaktır. İkinci olarak, 11. ve 12. Kalkınma Planları ve

ilişkili strateji belgelerinde öne çıkan aile merkezli paradigma söylemsel ve politik dönüşümler çerçevesinde incelenecektir. Üçüncü olarak, bu belgelerdeki biçimsel eşitlik taahhütleriyle pratikteki kadın hakları ve güçlenmesi arasındaki boşluk analiz edilecektir. Son olarak ise, toplumsal cinsiyet eşitliği girişimlerinin neden vaat edilen dönüşümü sağlayamadığını tartışılacaktır. Böylece, Türkiye’de kalkınma politikalarının ve kurumsal dönüşümün, toplumsal cinsiyet rejimini nasıl yeniden ürettiği; cinsiyetli seçicilik mekanizmalarının sürdürülebilir toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerini nasıl sınırladığı bütüncül ve eleştirel biçimde ortaya konacaktır. Bu analiz, hem SKA5’in gerçek anlamda uygulanabilirliği önündeki ısrarlı engelleri hem de Türkiye’de toplumsal cinsiyet rejiminin güncel niteliğini derinlemesine sorgulama imkânı sağlayacaktır.

Şekil 1. Toplumsal Cinsiyet Rejimi ve Devletin Cinsiyet Seçiciliği (Kaynak: Jessop, 2004).

Türkiye’nin toplumsal cinsiyet rejimi, neoliberal dönüşümlerle birlikte muhafazakâr, aile merkezli politikaların kesişiminde yeniden biçimlenmiş ve kadınların toplumsal rollerini ağırlıklı olarak aile içi bakım ve koruma sorumluluğuna indirgemıştır (İlkkaracan, 2019). Devletin hak temelli eşitlik perspektifinden uzaklaşıp aileyi merkeze alan bir yaklaşım benimsemesi, kadınların ekonomik ve sosyal kaynaklara erişimini, kamusal alanda özneleşmesini ve toplumsal haklara tam anlamıyla sahip olmasını ciddi şekilde sınırlamıştır. Özellikle kadınların işgücüne katılımı, bakım yükünün aile ve kadın üzerinde yoğunlaşması, kamusal kreş ve bakım hizmetlerinin yetersizliği ve kadın hakları kurumlarının giderek aile odaklı yapılarla dönüştürülmesi, bu sürecin temel dinamiklerini oluşturmaktadır. Yeni toplumsal cinsiyet rejimi, devletin stratejik seçiciliğiyle hem yasal ve kurumsal düzenlemelerle hem de aileyi koruma odaklı sembolik politikalar, normlar ve enformel ağlar aracılığıyla güçlendirilmiştir.

2011 yılı itibarıyla Türkiye’de toplumsal cinsiyet rejiminin değişimi, kadın haklarına yönelik kurumların ve kalkınmada kadın gündeminin dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Kadın haklarına dair uluslararası örgütlerin ve anlaşmaların yarattığı ivme, sürdürülebilir kalkınma gündemi ile birleşerek zaman içinde önemli kurumsal dönüşümlere yol açmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kuruluşlar ile Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) gibi anlaşmalar, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda kurumsal girişimlerin hayata geçirilmesini zorunlu kılmıştır (Koyuncu ve Özman, 2019: 732). Bu bağlamda, 1990 yılında Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı’nın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çatısı altında kurulması, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının oluşturulmasında önemli bir adım olmuştur. 1991 yılında bu kurum Başbakanlığa bağlanmış ve İmren Aykut, ilk kadından sorumlu devlet bakanı olarak atanmıştır. Ancak, Süleyman Demirel hükümeti döneminde Kadın ve Aileden Sorumlu Bakanlık’ın kurulması, kadın hakları politikalarını aile odaklı bir çerçeveye taşımıştır.

2011 yılında yapılan bir değişlikle bakanlık, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı adını almış ve kadın meseleleri, sosyal yardım politikalarının bir parçası hâline getirilmiştir. Böylece, “aile politikaları” genel çerçevesi altında gizlenen sosyal yükün sorumluluğu çoğunlukla kadınların omuzlarına devredilmiştir (Yılmaz, 2015, s. 156).

Aynı yıl ASPB ile Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) arasında protokoller imzalanmış, Müftülöklere başlı olarak Aile İrşad Birimleri kurulmaya başlanmıştır (Sancar, 2020, s. 29). Bakanlığın ismine “Aile”nin dahil edilmesi, kadın kavramının çıkarılması ve Sosyal Politikalarla “Aile”nin ilişkilendirilmesi, nihayet bu yönde yapılacak uygulamalara DİB’nin dahil edilmesi bu tarihten sonra cinsiyet rejiminin Türkiye’de nasıl şekilleneceğine ilişkin önemli ipuçları vermektedir. 2015 yılında yayınlanan AKP 2023 Vizyon Belgesi’nde “muhafazakâr demokrat bir parti” olarak aileye verilen önemin altı ayrıca çizilmiştir (AK Parti 4. Olağan Büyük Kongre 2023 Siyasi Vizyonu, 2015, s. 32). Formel ağlara ilave olarak toplumsal yapıyı şekillendiren enformel ağlara DİB aracılığıyla nüfuz edilmeye çalışılmıştır. DİB’nin her yıl yayınladığı raporlar incelendiğinde “aile” odaklı çalışmaların faaliyetlerinde genişleyerek nasıl yer aldığı açıkça görölmektedir (Sancar, 2020; Yılmaz, 2025). Tüm bunlara ilave olarak, 2013 yılında KADEM’in (Kadın ve Demokrasi Derneęi) kurulması da iktidarın muhafazakâr değerlerinin kadın hakları meselesinde belirleyici olmasını sağlayan önemli bir enformel ağ olarak etkili olmuştur.

2023’te yayınlanan 12. Kalkınma Planı’nda yer verilen “milli ve manevi değer” vurgusu ve kadın haklarının aile çerçevesinde tanımlanmasının temelleri esasında 2011 yılı itibarıyla atılmıştır. Zira siyasal rejimlerin mahrem olan alanlara, politika düzeyinde nüfuz etmesi süreci çoğunlukla sosyal politika ve refah rejimlerinin gelişimiyle gerçekleşmektedir (Öztan, 2014, s. 177). AKP, iktidara geldiği 2002 yılından 2011 yılında kadar kadın haklarını önceleyen bazı politikaları hayata geçirmiş olsa da (Coşar ve Yeğenoğlu, 2011), 2011 yılı itibarıyla neo-liberal politikaların yarattığı toplumsal deformasyonu ve bunun yarattığı eşitsizliği aşmak üzere aile politikalarına yeniden başvurmuştur. Ekonomik dönüşümle bakanlığın içeriği ve isimlendirilmesi arasındaki ilişki 2018’de bakanlığın Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) olarak yeniden yapılandırılmış olmasında kendini açıkça göstermektedir. 2021’de ise bu yapı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma Bakanlığı olarak tekrar ayrılmıştır. Böylece ihtiyaç temelli sosyal yardım sistemi kurumsallaştırılmış, neoliberal bir yaklaşımla yoksulluğ İslami hayır ağlarıyla yöneten, Türk-İslam sentezinin liberal bir versiyonu kurumsal olarak hayata geçirilmiştir (Yılmaz, 2015, s. 377). Bu süreçte kadın hakları meselesi, kadınların bağımsız hak taleplerinden uzaklaştırılarak daha çok ailenin korunması, yaşlı ve çocuk bakımı, engelli desteği ve evlilik teşvik programları gibi konularla sınırlandırılmıştır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi ise bakanlık bünyesinde kadın hakları bağlamında ele alınan tek konu olarak kalmıştır.

Ancak kadına yönelik şiddet konusunda da ciddi bir ilerleme kaydedilememiştir. Erkmen’in de belirttiği gibi (2025, s. 90), aile merkezli politikalar, aile kurumunun çözölmeye yönelik bir çözüm üretmekten ziyade şiddet ve istismarın yapısal nedenlerini göz ardı etmiş; enformel ağlar aracılığıyla ailenin kutsallığını yücelten ve aile dışı yapıların tehlikelerini vurgulayan söylemleri artırmıştır. Bu yaklaşım, söz konusu sorunları daha da derinleştirmiştir. AKP döneminde toplumun neredeyse her kesimi kadınların ne giymesi gerektiği, kiminle görüşeceği, yaşamlarını nasıl sürdürecekleri, hangi düzeyde eğitim alacakları ne zaman evlenecekleri ne zaman çocuk sahibi olacakları konusunda bir fikre sahiptir ve bu fikirler çoğu zaman kesin kurallar olarak sunulmaktadır (Yelsalı-Parmaksız, 2025, s. 13). Boşanmayı zorlaştıran düzenlemeler, kadının aile içinde “makbul” bir konuma indirgenmesi ve çocuk doğurmanın teşvik edilmesi gibi uygulamalar, aile idealinin baskı yoluyla dayatılmasına neden olmaktadır; bu da hem kadına yönelik şiddetin artmasına hem de bu şiddetin görmezden gelinmesine zemin hazırlamaktadır.

Zira mevcut veriler, Türkiye’de kadına yönelik şiddetin kadın hakları bağlamında en kritik sorunlardan biri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dünya Sağlık Örgütü ile BM’nin ortak çalışma grubu tarafından sunulan, tahminlere dayalı veriler, kadınlara

yönelik şiddetin yaygınlığına ilişkin kapsamlı bir tablo çizmektedir. 137 ila 154 ülkenin verilerinin analizine dayanan bu çalışmada, yakın ilişki şiddeti (fiziksel ve/veya cinsel) ile eş dışındaki kişilerden kaynaklanan cinsel şiddet ayrı biçimlerde ele alınmaktadır. Elde edilen tahminlere göre, evlenmiş kadınların %26'sı yaşamlarının bir döneminde (15 yaş sonrası) en az bir kez yakın ilişki şiddetine maruz kalmakta; %10'u ise son 12 ay içerisinde bu tür şiddeti deneyimlemektedir. Türkiye özelinde ise 2018 yılı verileri, kadınların yaşam boyu bu tür şiddete maruz kalma oranının %32, son bir yıl içindeki oranın ise %12 olduğunu göstermektedir. (Kaptanoğlu, 2024, s. 46). Türkiye'de kadına yönelik şiddet konusunda güncel resmi verilere ulaşılamamaktadır. Konuyla ilgili son resmi veriler aşağıdaki da görebileceğiniz üzere 2014 yılına aittir.

Tablo 2: 2014 Verilerine Göre Şiddete Uğrayanlar Kadınların Oranı

Şiddet Türü	Oranı (%)
Fiziksel Şiddet Yaygınlığı	36
Cinsel Şiddet Yaygınlığı	12
Duygusal Şiddet Yaygınlığı	44
Gebelik Döneminde Fiziksel Şiddet	8,3
Fiziksel ve/veya Cinsel Şiddet Yaygınlığı	38

Kaynak: https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20-%20raporlar/Aile%20i%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1/ozetraporturkce_2014_ais.pdf

Şiddet konusunda Türkiye'ye ilişkin daha güncel verileri ancak Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ve Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu'nun (TKDF) ortaklaşa hazırladığı son rapordan takip edebiliyoruz. Türkiye'de 5 ilde hizmet veren Ev İçi Şiddet Acil Yardım Hattı'na 2007-21 yılları arasında gelen başvurular üzerinden yapılan analizlere göre; şiddete maruz bırakılan her 10 kişiden 8'i kadın; failerin yüzde 90'ı ise erkektir. Fail en yüksek oranda "eş" (%63) olarak belirlenmiştir. Bunu, hemen ardından "ailesi üyesi" (%21) takip etmektedir. Gelen aramalara göre, en yaygın olarak fiziksel (17601), duygusal (15059), sosyal (5608), ekonomik (4346) ve cinsel (1456) şiddet uygulanmıştır (UNFP & TKDF, 2023). Zira Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden 200 kadınla yüz yüze görüşmelere dayanarak yapılan bir başka çalışmada da medeni durumun şiddet üzerindeki etkisi değerlendirilmiş; en fazla şiddete uğrayan kadınların evli olduğu (%59,1), onu boşanmış kadınların (%20,2) takip ettiği tespit edilmiştir (Ediz & Altan, 2017, s. 404).

Bunlara ilave olarak, ülke genelinde kadınlara yönelik farklı şiddet biçimlerinin yaygınlığı başta olmak üzere şiddetin kadınların sağlığı üzerindeki etkileri, sonuçları, mücadele yöntemleri ve kadınların tutumlarını ortaya koymak amacıyla 2008 ve 2014 yıllarında devlet kurumlarınca iki araştırma yürütülmüştür. 2024 yılında ASPB yeni bir rapor yayınlaması için hazırlıkların yapılacağını da belirtilmiştir (ASPB, 2024). Ancak söylemsel düzeyde, devletin sıklıkla kadına yönelik şiddeti gündeme getirmesine rağmen bugün Kadın Konukları'nda 2022 yılından bu yana iş birliği protokolü çerçevesinde DİB'na bağlı manevi rehberlerin çalışması (Kaptanoğlu, 2024, s. 26), devletin kurumsal olarak şiddetin yapısal nedenlerini ortadan kaldırmanın henüz gündem olmadığı izlenimi vermektedir.

Öte yandan, Türkiye'de aile politikalarının daima sosyal ve ekonomik politikalarla birlikte okunması gerektiğini söyleyen bir literatür mevcuttur (Buğra & Keyder; 2003, 2006; Yazıcı 2008). Ancak, bir devlet politikası olarak ailenin yeniden kurgulanması hiçbir zaman tek boyutlu yani sadece maddi öğeler üzerinden şekillenmemiştir. Şiddet politikasında da görüldüğü üzere dinsel, ahlaki, geleneksel ve modern gibi çeşitli enformel ağlar iç içe geçerek cinsiyet rejimi üzerinde belirleyici olmuştur. Aile politikalarının 1930'lardan bu yana "toplumsal bütünlüğü" sağlamak için devlet tarafından tarihsel olarak kurgulandığı ve Modern Türkiye'nin kuruluş sürecinde batı tipi çekirdek ailenin oluşturulmasının yeni rejimin tabana nüfuz etmesinde önemli bir alan olduğu üzerine önemli bir yazın birikmiştir (Sancar, 2012; Aytaç, 2012). Ancak, yeni rejimin kurucu yıllarındaki paternalist toplumsal cinsiyet rejimi, çok partili sistemin

1950’de siyasi bir proje olarak hayata geçmesiyle birlikte terk edilmiş; Türkiye’deki modernleşmenin toplumsal cinsiyet rejimine yönelik eleştirel bakış açıları zamanla çeşitlenmiş ve özellikle 1980’lerde güçlü bir feminist hareket ve feminist bilgi üretimiyle birlikte kadın hakları daha görünür hale gelmiştir (Yelsalı-Parmaksız, 2025, s. 3). Bunun ötesinde 2011 sonrası AKP politikalarıyla; bu defa ideolojik bir değişikle “milli ve manevi” değer ekseninde batı tipi aileye bir alternatif olarak aile muhafazakâr-otoriter bir zeminde yeniden ele alınmıştır. Hatta 12. Kalkınma Planı Madde 103’te çekirdek aile yerine geniş aileye insanlar teşvik edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s. 16). Böylece yeni cinsiyet rejimi, AKP’nin kurucu ideoloji ile hesaplaşma alanlarından biri haline gelmiştir. Aile politikaları yükselmiş, kadın hakları odaklı politikalar ise marjinalleştirilmiştir.

Nihayet, aile politikalarının yükselişi, cinsellik ve doğurganlık alanlarının siyasal müdahaleye açık hale gelmesine neden olmuş; böylece nüfusun düzenlenmesi, kadın bedeni üzerinde artan bir denetim mekanizmasıyla bütünleşmiştir. Aile yapısının korunması söylemi, doğum politikaları ve üreme sağlığı üzerindeki devlet kontrolünü meşrulaştıran bir çerçeve sunmuştur. Türkiye’de doğurganlık hızının 2024 itibarıyla 1,51’e kadar düşmesiyle birlikte, 3 çocuk teşviki, kürtaja fiili erişimin kısıtlanması, eş onayı şartı gibi uygulamalar, kadın bedeninin aile temelli bir rejim doğrultusunda denetim altına alınmasının göstergesi haline gelmiştir. Sezaryen doğumun sınırlandırılması gibi doğum biçimlerine ilişkin yönlendirmeler de benzer şekilde kadınların üreme haklarını daraltan örneklerdir. Bu bağlamda, eşcinsellik karşıtı politikalar da yalnızca bir değerler meselesi değil, aynı zamanda Foucault’ya (2012) başvurarak söylenildiğinde, heteronormatif aile yapısını korumayı amaçlayan toplumsal mühendislik stratejilerinin parçası olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çerçevede ilk defa 2023 yılında bir kalkınma planında “cinsiyetsizleştirme akımlarına” yer verilmiştir. 12. Kalkınma Planı’nda aile ve toplum açısından en önemli risklerden birinin “cinsiyetsizleştirme akımları” olduğu 2 ayrı maddede (madde 100 ve madde 162) belirtilmiştir. Bu akımların aile kurumu üzerinde tehdit oluşturduğu ve Türkiye dışından gelen dayatmacı bir baskıyla ortaya çıktığı ilgili maddelerde belirtilmektedir. Halihazırda Türkiye’de cinsiyet geçiş ameliyatları da çocuklu bir aile oluşması ihtimalini ortadan kaldırmak üzere kısırlaştırma karşılığında yapılmaktadır (İş, 2014, s. 159). Bu nedenle olsa gerek, eşcinsellik ve cinsiyet değiştirme ile ilgili kalkınma planındaki ifadelerde de aile kutsallıkla yüceltilmiş ve “cinsiyetsizleştirme akımları”nın aile açısından büyük tehlike oluşturduğunun altı çizilmiştir. Özetle Jessop’ın devletin cinsiyet sözleşmesi çerçevesinde hangi cinsiyeti, hangi bağlamda öne çıkaracağını belirlediği tespiti Türkiye özelinde sınındığında, son kalkınma planları dahi takip edilerek açıkça görülmektedir ki: Türkiye’de cinsiyet rejimin merkezinde heteroseksüel muhafazakâr erkek vardır.

6. “Ekle Karıştır” Politikalarının Kalkınma Planlarına Etkisi

2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı’nda kadınların ekonomik ve sosyal hayatta güçlendirilmesi, siyasette, yönetimde temsiline arttırılması, kadın sağlığı konusunda önlemler alınması, kadınların eğitim ve istihdamının arttırılması, ayrıca kadınların dijital ve teknolojik imkanlara ulaşabilmesi gibi kalkınma hedeflerinden bahsedilerek BM Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 5 ile paralel bir çizgi takip edilmektedir. Yine kadına yönelik şiddet, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesine yönelik düzenlemelerin etkin uygulanmasını sağlamak amacıyla gerekli çalışmalar yapılacağı da vurgulanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Özetle, kamusal alanda kadın temsiline yönelik, ayrıca şiddet konusuyla ilişkili konularda önlem alınması kadın hakları bağlamında “ekle karıştır” (*add on*)¹ politikasına dahil edilen unsur

¹ Bu kavram, toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması (gender mainstreaming) yaklaşımının tam tersi olarak, kadınlara ilişkin düzenlemelerin politikaların özüne değil, yanına eklenen, tali ve tamamlayıcı bir unsur gibi ele alınmasına işaret etmektedir.

olarak kabul görürken, söz konusu aile olunca kadınlar politikalara dahil edilmek yerine filtreye maruz kalmaktadır.

Zira 11. Kalkınma Planı, kadın hakları bağlamında yukarıda belirtilen bazı başlıklara yer vermesine rağmen aynı planda toplumsal yapının ve kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği için aile kurumunun güçlendirilmesi de temel amaç olarak belirlenmiş, bunun kadına yükleyeceği iş yükü ise hiçbir biçimde görülmemiştir. Bu bağlamda 11.Kalkınma Planı'nda "toplumsal cinsiyet" kavramı filtreden geçemeyerek planda hiçbir biçimde yer almamıştır. Burada 11. Kalkınma Planı'nın Türkiye İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmeden hemen önce yayınlandığını da vurgulamak gerekir. Önceki Kalkınma Planı'nda (10. Kalkınma Planı 2014-2018) bütün metin içinde 4 defa "toplumsal cinsiyet" kavramına yer verilmiş, daha sonraki kalkınma planlarında sıkça söz edilen "manevi" kavramına ise hiç yer verilmemiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014). 10. Kalkınma Planı'nda "toplumsal cinsiyet" kavramının yer aldığı maddeleri şöyle sıralandırabiliriz:

249. Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi temel amaçtır.

262. Sosyoekonomik ve bölgesel eşitsizlikler, yoksulluk, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, çocuk evlilikleri, çocuk işçiliği, suça sürüklenme, çocuğa yönelik şiddet ve cinsel istismar, aile yapısındaki çözümler, aidiyet ve dayanışma duygusunun zayıflaması, sigara, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıklar, internet bağımlılığı çocuklar ve gençler için önemli risk faktörleri olmaya devam etmektedir.

257. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir.

313. Toplumun tüm kesimlerine insana yaraşır iş fırsatlarının sunulduğu, işgücünün niteliğinin yükseltilip etkin kullanıldığı, toplumsal cinsiyet eşitliği ile iş sağlığı ve güvenliği şartlarının iyileştirildiği ve güvenceli esneklik yaklaşımının benimsendiği bir işgücü piyasasının oluşturulması temel amaçtır.

Tablo 3. Kalkınma Planlarında Kavramlar

Kavramlar	10. Kalkınma Planı	11. Kalkınma Planı	12.Kalkınma Planı
Toplumsal Cinsiyet	4	0	0
Manevi	0	3	11
Aile	66	54	103

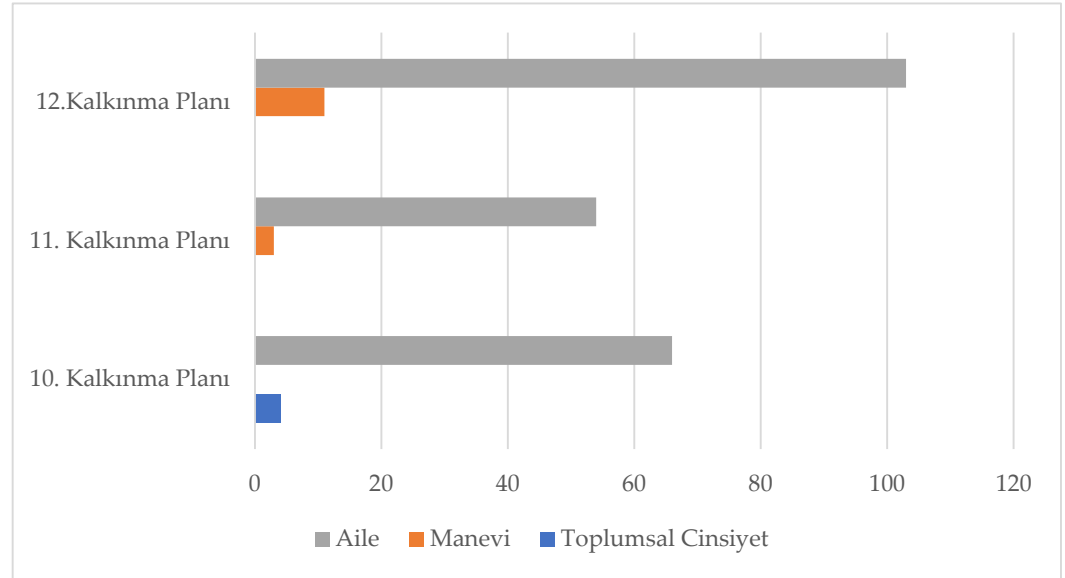
Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023.

12. Kalkınma Planı'nda (2024-28) ise "toplumsal cinsiyet" kavramına 11. Kalkınma Planı'nda olduğu gibi hiç yer verilmezken; metinde 11 defa "manevi" kavramı kullanılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Oysa bu kavram 11. Kalkınma Planı'nda sadece 3 defa geçmektedir. Kalkınma Planları'nda "manevi" kavramına çoğunlukla "milli" ve "değer" kavramları eşlik etmektedir. Kalkınma Planları'nın ana metinlerinde hiçbir biçimde "manevi" olanın ne olduğuna ilişkin bir açıklama yapılmamıştır. Kurumsal feminist tartışmaların ufuk açıcı tartışmalarından esinlenerek, bu muğlak tanımlamanın, kavramın içinin iktidarın uygulamalarıyla şekillendirilebilmesi için özellikle tercih edildiği tespitini yapmak mümkündür. Zira çoğu zaman manevi alanın içi DİB aracılığıyla Sünni İslam temelinde doldurulmaktadır.

Öte yandan, "Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı"nın başlatılmasının kararlaştırıldığı 10. Kalkınma Planı'nda "aile" kavramı tüm metinde 66 defa, 11. Kalkınma Planı'nda 54 defa, 12. Kalkınma Planı'nda ise 103 defa geçmektedir. Kalkınma Planı'nda en vurgulu ele alınan konulardan biri ise "ailenin korunması"dır. Planda; "Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesinin Artan Önemi", "Nitelikli İnsan, Güçlü Aile Sağlıklı Toplum" ve "Aile" olmak üzere aileyle ilgili üç ayrı başlık açılmıştır.

Bu başlıklar altında, ailenin bireyselleşme tehdidine karşı korunması gerektiği, geniş aileden çekirdek aileye geçişin hızlandığı, büyük ailenin korunması gerektiği, doğurganlığın azalmasının, teknolojik gelişmelerin aile arasındaki iletişimi azaltması gibi

sorunların arttığı konularına değinilmiş, aileyi güçlendirmek ile milleti güçlendirmek arasında doğrusal bir ilişki kurulmuştur. Bu bağlamda “milli ve manevi değerlerin taşıyıcısı” olan ailede ilişkilerinin zayıflamasıyla kuşaklar arası öğrenimin, aktarımın zayıflamasının toplumun bütünlüğü ve geleceği açısından riskler yarattığına değinilmiştir.

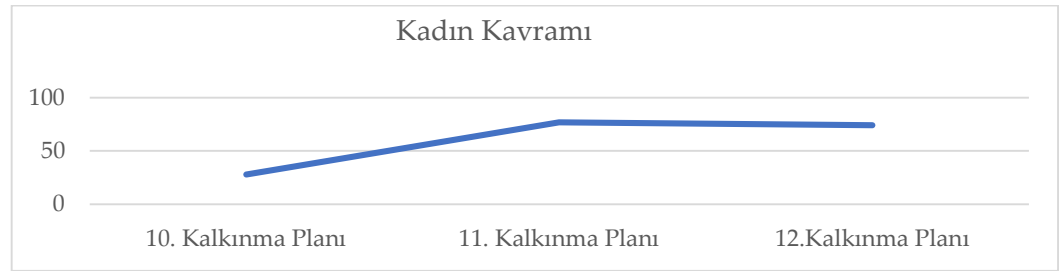

Şekil 2. Kalkınma Planlarında Kavramların Kullanılış Oranlarının Karşılaştırmalı Analizi (**Kaynak:** T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023.)

Kalkınma Planları dışında aile ve kadın meselesinin birlikte ele alındığı bir diğer metin de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı çalışan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafından hazırlanan “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-28)’dir (ASHB KSGM, 2024). 2024 yılında yayınlanan belgede kadın-erkek eşitliği anlayışının tüm ana plan ve belgelerde yer alması konusunda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın koordinasyon görevi bulunduğu teyit edilmiştir. Planda yer alan politika eksenleri altında ele alınmak üzere kesişen politika alanları belirlenmiş; bunlar da hem “Özel Politika Gerektiren Gruplar” hem de “Kesişen Çalışma Alanları” olarak iki başlıkta ele alınmıştır. Bu iki başlık, Plan’daki temel amaç, strateji ve faaliyetlerdeki önceliği göstermektedir. “Kesişen Çalışma Alanları” başlığı altındaki ilk gündem “Ailenin Güçlenmesi”dir. “Kadın-erkek eşitliği eğitimleri” ise beşinci sıradadır.

Son olarak “kadın” kavramı 10. Kalkınma Planı’nda 28, 11. Kalkınma Planı’nda 77 ve 12. Kalkınma Planı’nda 74 defa geçmektedir. 12.Kalkınma Planı, 3.3.5 numaralı temasını “Kadın” başlığında açmıştır. Bu başlıktaki ilk madde kadını ailenin merkezinde tanımlamış ve bunu şöyle ifade etmiştir:

Madde 727.1.: Ailede merkezi role sahip kadınların hak ettiği üstün kıymeti görmesi ve kalkınmamıza ivme kazandırılması için kadınların başta eğitim ve istihdam olmak üzere hayatın tüm alanlarındaki fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarının ve her tür şiddet ve ayrımcılıktan uzak şekilde yaşamalarının sağlanması, her alanda ve düzeyde temsil ve katılımın artırılması temel amaçtır.

Şekil 3. Kalkınma Planlarında “Kadın” Kavramı Oranı (**Kaynak:** T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023.)

Bunlara ilave olarak, 12. Kalkınma Planı’nın “Kadın” başlığındaki diğer maddeler “ekle karıştır” stratejisinin bir parçası olarak SKA 5’teki amaç ve göstergeler referans alınarak hazırlanmış, istihdam, eğitim başta olmak üzere kadına yönelik şiddetin ve erken evliliklerin azaltılması gibi konuları içermiştir. Ayrıca karar alma mekanizmalarında kadın sayısının arttırılması da bir başka hedef olarak belirtilmiştir. 2020 yılında Sayıştay tarafından hazırlanan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Gerçekleştirilmesine Yönelik Hazırlık Süreçlerinin Değerlendirilmesi Raporu’nda “11. Kalkınma Planı’nda veya bundan sonra hazırlanacak planlarda hangi SKA’lara öncelik verileceği ya da 2030 yılına kadar SKA’ların gerçekleştirilmesine yönelik olarak takvimlendirme yapılması gereğinden söz edilmiştir (Sayıştay, 2020, s. 13). Bu çerçevede baktığımızda 12. Kalkınma Planı’nda, doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliği alanına giren konular sadece bir maddeyle, 654. Maddeyle öncelikli konu olarak saptamıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s. 156).

Özetle, kalkınma raporlarına tarihsel olarak bakıldığında “toplumsal cinsiyet” kavramının metinlerden tasfiye edilirken; “milli ve manevi değer” kullanımının yaygınlık kazandığı, kadın hakları ile ilgili tüm meselelerin ise aile merkeze konularak ele alındığı görülmektedir. Nitekim bu bakış açısına paralel bir biçimde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 15 Mayıs 2024 tarihinde ilk defa “Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028)” yayınlanmıştır (ASHB, 2024). Aile odaklı hazırlanan ilk kapsamlı belge, ailenin tehdit altında olduğu, ailenin toplumsal, ekonomik işlevlere haiz olduğu, ailenin “milli ve manevi değerlerin” kuşaklar arası aktarıcısı olduğu, bireyselleşmenin, evlilik yaşının gecikmesi ve çocuk sayısının azalmasının aileye yönelik ciddi tehditler oluşturduğu varsayımları üzerinden şekillenmiş, tüm bunlara karşı aileyi korumak üzere stratejiler geliştirmeyi hedeflemiştir. Vizyon belgesindeki hedefler belirlenirken, “Cinsiyetsizleşme”, “insan fıtratına aykırı sapkın ideolojiler”, “aile bireylerini tehdit eden zararlı akımlar” gibi ifadelerle (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2023, s. 15, 24) ailenin özellikle LGBTİQ+ hareketlerince tehdit edildiği algısının belirleyici olduğu görülmektedir.

Ayrıca “Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı”nda, demografi, refah, sosyal politika ve hizmet, dijitalleşme ve çevre temaları ele alınmış ve bu kapsamda “Küresel Riskler ve Demografik Dönüşüm Karşısında Ailenin Korunması”, “Ailelerin Refah Düzeyinin Yükseltilmesi”, “Aile Odaklı Sosyal Politika ve Hizmetlerin Etkinliğinin Arttırılması”, “Dijitalleşme Süresinde Ailenin Desteklenmesi”, “Aileye Duyarlı Çevre Politikaları ile Ailelerin Afet ve Acil Durumlara Dayanıklılığının Arttırılması” olmak üzere beş temel stratejik amaç belirlenmiştir. Belgede, yine ailenin güçlendirilmesinden söz edilmekte, ancak toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesi politikaları göz ardı edilmektedir. Tüm bu vurgular 12. Kalkınma Planı’nda aile başlığı altında işlenen konularla yakından ilişkili ve uyumludur. Son olarak, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın “Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı” çerçevesinde, aile yapısının korunması ve güçlendirilmesine yönelik faaliyet yürütmek üzere üniversitelerle ortak olarak “Aile Enstitüsü”nün Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde kurulmasına yönelik

kararname resmî gazetede yayınlanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2024). Nihayet 2025 “Aile yılı” olarak ilan edilmiştir. Bu politikanın devamı olarak aynı yıl, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan genelgede, “devletin aileyi korumakla yükümlü olduğu” belirtilerek aileye karşı risk oluşturduğu düşünülen “toplumsal cinsiyet”, “cinsiyet kimliği” ve “cinsel yönelim” gibi kavramların Türkiye temsilcilerinin uluslararası platformlarda kullanımından “kaçınması” gerektiği söylenmiştir (Medyascope, 2025).

Tüm bu gelişmeler ışığında Türkiye’de “ekle karıştır” perspektifine yaslanan yeni cinsiyet rejiminin ve cinsiyetçi “seçiciliğin” ne tür sonuçlar doğurduğunu görebilmek için SKA5 performansını analiz etmek gerekir.

7. Türkiye’nin Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 5 Performansı

Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1992 yılında Rio’da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’ndan sonra kamu politikalarına dahil edilmiştir. Bu kavram, 1996 yılında 7. Kalkınma Planı’nda ilk kez yer bulmuş ve 2004 yılında kurulan Ulusal Sürdürülebilirlik Komisyonu ile çok aktörlü bir yapıda hayata geçirilmesi hedeflenmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 9). Türkiye, uluslararası sürdürülebilir kalkınma amaçlarını gerçekleştirme çabalarını, teknik mekanizmalar ve ulusal raporlama süreçleriyle desteklemiştir. 2016 yılında BM Yüksek Düzeyli Siyasi Forum’da (High Level Political Forum-HLPF) sunulan gönüllü ulusal gözden geçirme raporunda, sürdürülebilir kalkınma amaçları doğrultusunda başlangıç uygulamalarına ve 2030 yılına yönelik planlamalara yer verilmiştir (UNPFII, 2016). Bu süreçte Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, göstergelerin izlenmesi ve raporlamaların hazırlanması konusunda merkezi bir rol oynamıştır. Bu bağlamda SKA’nın Türkiye bürokrasisi tarafından da içselleştirildiğini ve kurumsallaştırıldığını söyleyebiliriz.

2020 yılında yayınlanan “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Gerçekleştirilmesine Yönelik Hazırlık Süreçlerinin Değerlendirilmesi Raporu”nda, alanıyla ilgili SKA’na yönelik gösterge üretmesi beklenen kurumlardan biri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak tanımlanmıştır (Sayıştay, 2020, s. 62). İsmi ve içeriği değişse de hâlâ bu anlamdaki sorumlu kurum ilgili bakanlıktır. Bu dönüşüm, kadın haklarının bireysel haklar yerine aile yapısını koruma odaklı bir perspektifte ele alınmasına neden olmuştur.

Bu çerçevede Türkiye en son Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ilgili raporunu 2019 yılında yayınlamıştır. Rapor, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporu başlığıyla T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır. 2019 yılında hazırlanan raporda, “Türkiye’de kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan tüm yönleriyle güçlenmelerinin ve bu kazanımlarını kalkınma için etkin bir biçimde kullanmalarının sağlanması, insan odaklı kalkınma anlayışımızın vazgeçilmez bir bileşeni olarak ele alınmaktadır” denilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 69). Kalkınma Planları başta olmak üzere cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla tüm kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesine ilişkin “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı”, “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” ve “Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı” Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında öne çıkan temel politika dokümanları olarak raporda sıralandırılmıştır. Ayrıca istihdam, bilgi toplumu, sağlık, girişimcilik konularındaki politika dokümanlarına kadının güçlenmesine yönelik tedbirlerin eklendiği de not edilmiştir.

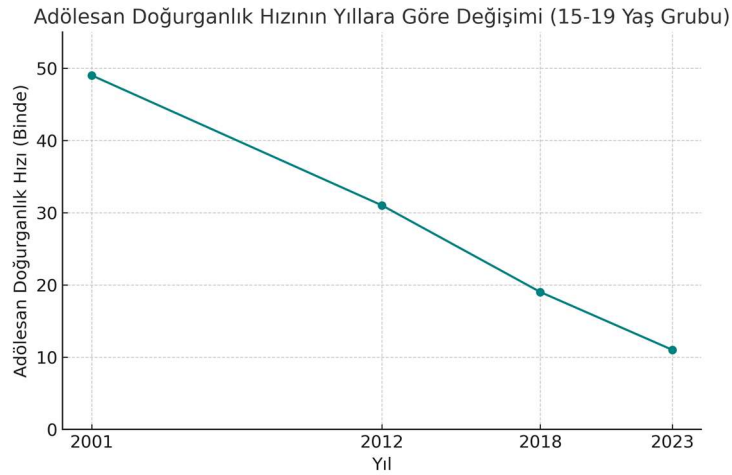
Rapordaki en önemli konulardan biri merkezi ve yerel yönetimlerin bütçe süreçlerinin tüm aşamalarına eşitlikçi bir yaklaşımın dâhil edilmesini amaçlayan Türkiye’de “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Planlamanın Uygulanması Projesi”nin hazırlık çalışmaları devam etmekte olduğunu söylemesidir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 67). Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının temel bir aracı olarak “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme” yaklaşımı, kamu harcamalarının ve gelirlerinin kadınlar ve erkekler, kız ve oğlan çocukları üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin izlenmesine ve aynı zamanda

cinsiyetler arası eşitsizliklerin giderilmesine yönelik politika tasarımına olanak sağlamaktadır (Yakar Önal, 2021). Bu bağlamda oldukça önemli bir girişimdir. Ancak, 2019-2023 dönemini kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusuna yer verilmemiş; ayrıca 2020 Yılı Bütçe Gerekçesi'nde de toplumsal cinsiyet eşitliği ifadesi kullanılmaktan vazgeçilmiştir. Bu anlamda Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçeleme daha çok uluslararası örgütler ve yerel sivil toplum kuruluşları tarafından takip edilmektedir. Bu iş birliği çerçevesinde yapılan çeşitli projelerle özellikle belediyeler düzeyinde bütçelemelerde toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan düzenlemeler yapılmıştır.

Öte yandan 2019 yılında yayınlanan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporu'nda Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ilerleme kaydettiği konu başlıklarını şöyle ele almıştır: 2009 yılında TBMM'de kadın erkek fırsat eşitliğine ilişkin sorunların yasal uygulama düzeyinde iyileştirilmesini sağlayarak etkili bir parlamenter denetimin gerçekleştirilmesi amacıyla Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulduğu belirtilmiştir. Türkiye'de kadın erkek eşitliği ilkesi Anayasada 2001, 2004 ve 2010 yıllarında yapılan değişikliklerle güçlendirildiği ifade edilmiştir. Kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olması, devletin bu eşitliği sağlamakla yükümlü olması ve ailenin eşler arasında eşitliğe dayanması hükümlerinin düzenlendiği de belirtilmiştir. Bu anlamda sürdürülebilir kalkınma amaçlarının talep ettiği yasal düzenlemelerin önemli bir kısmının gerçekleştirildiğinin altı çizilmiştir. İş kanununda; iş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı, cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği gibi hükümler başta olmak üzere cinsiyet ayrımcılığını engellemeye dönük hükümler ile mevzuatın güçlendirilmeye devam edildiği kaydedilmiştir. Yine aynı raporda tarımda kadınları güçlendirmeye yönelik ve teknolojinin kullanılmasında kadınları teşvik etmeye yönelik çeşitli girişimlerde bulunduğu da belirtmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 70-72).

Raporda, kadınlara yönelik şiddetin ve istismarın önlenmesi bağlamında ise 2021 yılında çıkma kararı alacağı "Türkiye Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi"ni (İstanbul Sözleşmesi) ilk imzalayan ve onaylayan ülke olduğu ayrıca vurgulanmıştır. 2012 tarihinde yürürlüğe giren Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 6284 sayılı kanunun kadınlar açısından sağladığı güvenceye değinilmiştir. Üreme Sağlığı bağlamında rapor, ülkemizde 16 ve 17 yaşındaki kız çocuklarda resmi evliliklerin toplam evlilikler içindeki payının 2008 yılında yüzde 7,2 iken 2018 yılında yüzde 3,8'e düşmüş olduğunu söylemektedir. Fakat erken evliliklerle ilgili 2018'den bu yana veriye ulaşılamamaktadır. Zira toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine yönelik olarak karşımıza çıkan en büyük problemlerden biri de toplumsal cinsiyete duyarlı veri açığıdır. Bugün dünyada bu konudaki verilerin yüzde 47'sine ulaşılabilmektedir (UN Women, 2022). Bu nedenle Türkiye'de de bu konuyla ilgili 2018 verisini bugünün verileri ile karşılaştırmak mümkün değildir (Sayıştay, 2020, s. 59-61)².

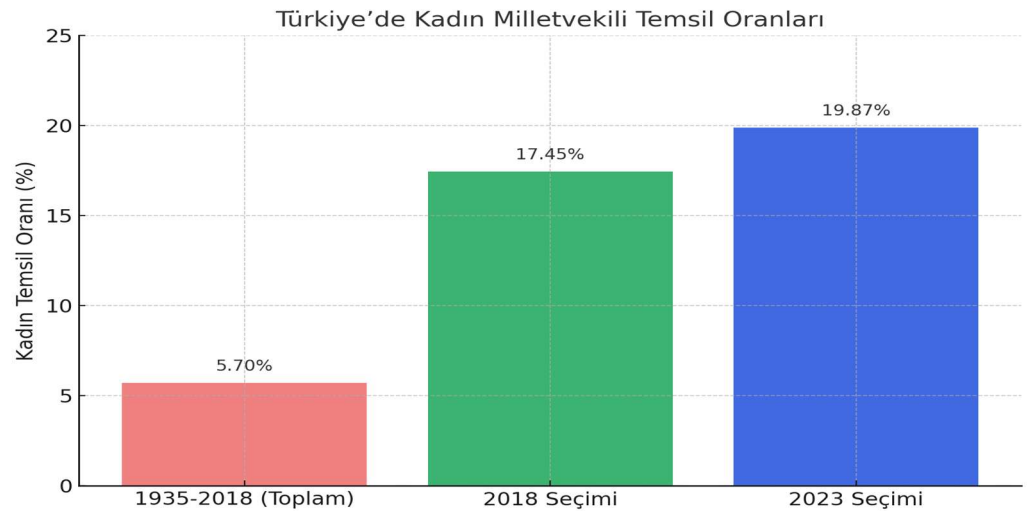
² SKA için gösterge belirleme çalışması üye devletlerin de katkıları ile Kurumlar Arası Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Uzman Grubu (IAEG-SDGs) çatısı altında gerçekleştirilmiştir. IAEG-SDGs'in veri kırılımı yapılabilecek göstergelerle ilgili Mart-2019'da yayımladığı çalışmasında (Background Document on Data Disaggregation to the 50th Session of UNSC) yaş, kısıtlılık, etnik köken, coğrafi konum, gelir, göçmen statüsü, ırk ve cinsiyet açısından kırılımlı üretilmesi gereken göstergeler belirlenmiştir. Kırılımlı üretilmesi beklenen göstergeler açısından ülkemizdeki durum için bkz: https://www.sayistay.gov.tr/files/1002_SDG%20Rapor.pdf, ss. 59-61.

Şekil 4. Doğurganlık Hızının Yıllara Göre Değişimi (15-19 Yaş grubu) (Kaynak: TÜİK 2023)

Erken yaşta evlenmenin en önemli sonuçlarından biri erken yaşta doğurganlıktır. Adölesan doğurganlık hızı, 15-19 yaş grubunda bin kadın başına düşen ortalama canlı doğan çocuk sayısını ifade etmektedir. Rapor, yıllar itibarıyla 15-17 yaş arasındaki doğum oranları düşmekte olduğunu, adölesan doğurganlık hızının 2012 yılında yüzde 0,31 iken 2018 yılında yüzde 0,19 olarak gerçekleşmiş olduğunu belirtmektedir. TÜİK 2023 verilerine göre, Adölesan doğurganlık hızı, 2001 yılında binde 49 iken 2023 yılında binde 11'e düşmüştür (TÜİK, 2023). Diğer bir ifadeyle, 2023 yılında 15-19 yaş grubundaki her bin kadın başına 11 doğum düşmüştür.

Raporda ele alınan diğer bir konu da siyasi karar alma organlarına kadınların katılımıdır. Raporda Türkiye'de siyasi partilerin karar organlarında kadınlara daha çok yer verilmesinin parti politikalarının kadın erkek fırsat eşitliğine duyarlılığı açısından önemli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kadınların ilk defa aday olarak katıldığı 1935 seçimlerinden bu yana TBMM'ye seçilen 12.416 milletvekilinin 712'sini (yüzde 5,7) kadınların oluşturduğu da vurgulanmıştır. Raporun tarihi itibarıyla son 2018 Genel Seçimleri verilerine yer verilmiş, kadın milletvekili sayısı 104, Parlamento'daki kadın temsil oranı yüzde 17,45 olarak belirtilmiştir. Bu oranla Türkiye dünya sıralamasında 132. ülke olmuştur (UN Women, 2023). Ancak Türkiye'de 2018'den sonra bir genel seçim daha yapılmıştır. Türkiye, 2023 yılında yapılan genel seçimlerde çok ciddi bir ilerleme kaydetmemiştir. Seçim sonrası oluşan 28. Yasama Döneminde, 121 kadın milletvekiliyle %19,87 oranına ulaşılmıştır (IPU, n.d.).

Şekil 5. Türkiye'de Kadın Milletvekili Temsil Oranları (Kaynak: TÜİK, 2023)

Tekrar Türkiye'nin hazırladığı rapora dönersek, Türkiye'nin Gündem 2030'la ulusal politika önceliklerinin uyumlaştırılmasının çerçevesi içinde "Cinsiyet Eşitliği" bağlamında ulaşmak istediği hedefler raporda şöyle sıralandırılmıştır: Kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet içi eğitim programlarına kadın erkek fırsat eşitliği hususunun dâhil edilmesi; tüm kurum ve kuruluşların bütçelerinin kadın erkek fırsat eşitliğini destekleyecek biçimde yapılandırılması; kadınlara yönelik şiddetin tüm türlerinin engellenmesi için araştırmaların ve farkındalık artırıcı çalışmaların yaygınlaştırılması; erken yaşta ve zorla evlilikler bağlamında kadın ve kız çocuklarına yönelik uygulanmakta olan mevzuatın yeniden gözden geçirilmesi; erken yaşta ve zorla evliliklerle ilgili bölgesel ve yerel düzeyde detaylı veri üretilmesi; kadınların siyasete ve karar alma süreçlerine eşit katılımlarının ve fırsat ve haklardan eşit yararlanmalarının sağlanmasına yönelik çalışmaların etkinliğinin ve yaygınlığının artırılması; kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmaların artırılarak devam ettirilmesi.

Türkiye'nin bu hedeflerin ne kadarını gerçekleştirdiğine ilişkin 2019 sonrası herhangi bir rapor yayınlanmamıştır. Sadece BM'nin özel raportörler, uzmanlar aracılığıyla her yıl yayınladığı Performans Raporları'ndan Türkiye'nin de performansını takip etmek mümkün olabilmektedir. Ancak, BM raporlarında açıkça görülmektedir ki, iktidarın cinsiyet rejiminin "seçici" yönü toplumsal cinsiyet eşitliği açısından Türkiye'yi uluslararası standartlara ulaşmada engellemektedir.

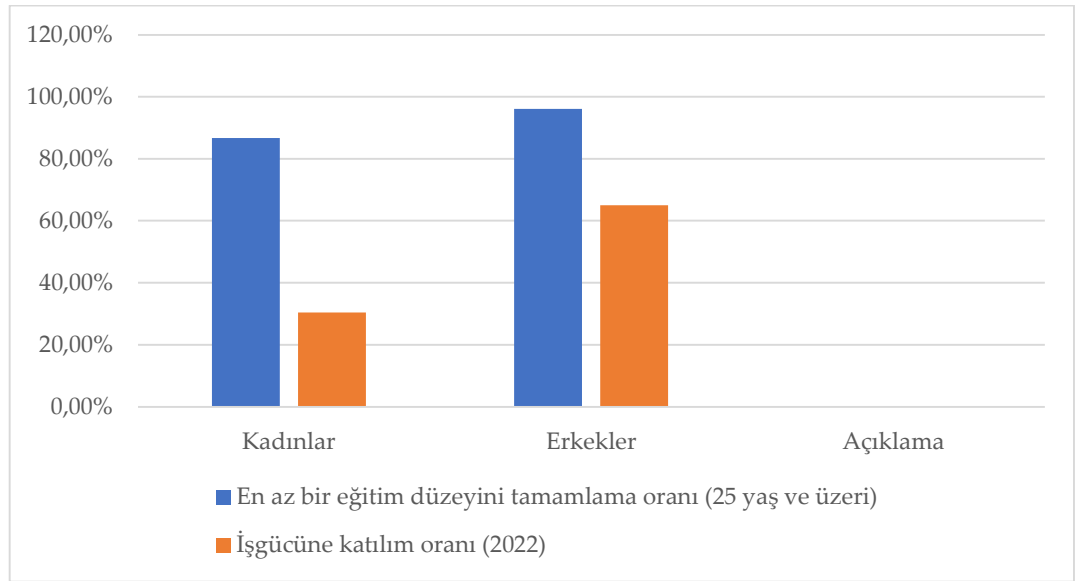
BM raporlarına göre, 2023 yılı itibarıyla Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda gösterdiği performans, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları temelinde "durgun" olarak değerlendirilmiştir. Türkiye, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üyesi 36 ülke arasında ancak 35. sırada yer alırken, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na ulaşma genel sıralamasında ise 166 ülke arasında 72. sıradadır (Sustainable Development Report, 2024). Bu 17 hedef arasında toplumsal cinsiyet eşitliği performansı, yani Hedef 5 en düşük başarı seviyelerinden biridir. Eşitlik performansını takip edebileceğimiz 5 gösterge ve Türkiye'nin performansı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4. Türkiye'nin performans Göstergeleri

Gösterge	Durum
- Çağdaş aile planlaması yöntemi kullanımı	Önemli sorunlar var
- Kadın-erkek ortalama eğitim süresi oranı	Sorunlar var
- Kadın-erkek işgücüne katılım oranı	Çok büyük sorunlar var
- Ulusal parlamentoda kadın temsili	Çok büyük sorunlar var
- Cinsiyet ücret farkı	Sorunlar var

Kaynak: Sustainable Development Report, 2024

Türkiye'deki veriler de ilgili performans göstergelerini teyit etmektedir. TÜİK verilerine göre 2022 yılında Türkiye genelinde eğitim süresi genelde 9,2 yıl, kadınlarda 8,5 yıl, erkeklerde 10,0 yıldır. En az bir eğitim düzeyini tamamlayan 25 ve daha yukarı yaştaki kadınların oranı 2022 yılında %86,7, erkeklerde ise %96,1'dir (TÜİK, 2023). Önceki yıllara göre yükselmiş olsa da henüz eşitlik sağlanmış değildir.

Şekil 6. En Az Bir Eğitim Düzeyini Tamamlayan Kadın ve Erkek Oranı (**Kaynak:** TÜİK 2023)

Yine 2023 verilerine kadın erkek işgücüne katılım oranına baktığımızda kadınlarda bu oran %35,8, erkeklerde ise %71,1'dir. İstihdam oranları ise kadınlarda %31,3; erkeklerde ise %65,7'dir. Aynı kategoride AB üyesi 27 ülkede bu oran kadınlarda %70,2; erkeklerde ise %80,4'tür (TÜİK, UN Women, 2024, s. 12). 2022 kazanç yapısı istatistiklerine göre ise yıllık ortalama brüt ücret-maaş ile hesaplanan gösterge için kadın- erkek arasında en yüksek fark %17,1 ile yükseköğretim mezunlarında, en düşük fark %12,4 ile yine ilkökul ve altı mezunlarda gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama brüt kazanç ile hesaplanan gösterge için ise, en yüksek fark %19,6 ile lise mezunlarında, en düşük fark ise %14,5 ile ilkökul ve altı mezunlarda gerçekleşmiştir. Böylece, cinsiyetler arası ücret veya kazanç farkı tüm eğitim düzeylerinde erkek lehine gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023). Meclisteki kadın milletvekili sayısının oranının ise yaklaşık yüzde 19,9 olduğu daha önce belirtilmişti.

Tablo 5. Ücretlerin Kadın ve Erkekler göre Oranları

Göstergeler	Oran (Kadın-Erkek)
Yıllık ortalama brüt ücret-maaş farkı (yükseköğretim mezunları)	Erkekler lehine %17,1 fark
Yıllık ortalama brüt ücret-maaş farkı (ilkokul ve altı mezunlar)	Erkekler lehine %12,4 fark
Yıllık ortalama brüt kazanç farkı (lise mezunları)	Erkekler lehine %19,6 fark
Yıllık ortalama brüt kazanç farkı (ilkokul ve altı mezunlar)	Erkekler lehine %14,5 fark

Kaynak: TÜİK, 2023

Sonuç olarak, aile Türkiye'de hala temel sosyal güvenlik ağlarından biri olarak görülmekte (Öztan, 2014, s. 179); ancak ailecilik politikalarının yükselmesinin kadına iş olarak nasıl bir yük getireceği dikkate alınmamaktadır. Aile odaklı kadın hakları politikaları kadınları kamusal alanda güçlendirme hedefine yönelik ilerleme hedeflerini de olumsuz etkilemektedir. Zira, hane halkı ve aile bakımı için bir günde kadınlar 4 saat 35 dakika ile toplam zamanının %17,9'unu, erkekler ise aynı işlere 53 dakika ile toplam zamanının sadece yüzde 3,9'unu ayırmaktadır (TÜİK, UN Women, 2024, s. 22). Ailede iş bölümünde eşit olmayan kadınlar, kamusal alandaki haklarıyla ilgili de erkekler göre zayıf kalmaktadır. Aile odaklı kadın politikaları kaçınılmaz olarak SKA5 hedeflerine ulaşabilmeyi Türkiye açısından oldukça güç kılan önemli unsurlardan biri haline gelmektedir. Nitekim, Türkiye toplumsal cinsiyet eşitliği başlığı altında 2023 raporunda hiçbir göstergede kadın-erkek eşitliğini sağlayamamaktadır.

8. Sonuç

Feminist kurumsalcılığın en temel önermelerinden biri, eşitlikçi yasal reformların tek başına toplumsal dönüşüm sağlamaya yetmediğidir; zira bu reformların etkisi çoğu zaman kurumların enformel normları, ataerkil pratikleri ve sembolik düzenlemeleri tarafından sabote edilmektedir. Bu çalışma, Türkiye örneğinde devletin benimsediği aileci, neoliberal ve paternalist toplumsal cinsiyet rejiminin yalnızca önceki ilerici düzenlemelerin etkisini sınırlamakla kalmadığını, aynı zamanda eşitlik söylemini aile temelli bir düzen içinde yeniden tanımlayarak formel çerçeveyi giderek tersine çevirdiğini ortaya koymaktadır. Son on yılda, kadınları bakım emeği üzerinden ailenin içinde konumlandıran ve aileyi referans alan bir refah anlayışı, yalnızca enformel cinsiyet rejiminin değil, aynı zamanda formel cinsiyet rejiminin de temel dayanağı haline gelmiş; bu yönelim kalkınma planları gibi stratejik planlama belgelerinde açıkça görünür olmuştur. Kadınlara dönük politika belgeleri, görünürde “güçlendirme”, “katılım” ve “temsiliyet” gibi araçsal eşitlik hedeflerini gözetse de bu belgeler giderek daha fazla kadını muhafazakâr aile yapısı içine yerleştiren ve hak temelli yaklaşımı formel düzeyde kademeli biçimde terk eden hibrit bir nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de SKA5 performansı ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından mesele yalnızca kadınların kalkınmadan eşit pay alamaması değildir; esas mesele, eşitlikçi normların aile eksenli muhafazakâr politikalarla görünmez kılındığı ve feminist kazanımların geri çekildiği bir toplumsal cinsiyet rejiminin formelleşmesidir.

Feminist kurumsalcılık ve stratejik cinsiyetli seçicilik perspektifi, hem ilerici yasal çerçevenin neden etkisizleştiğini açıklamakta hem de “ekle-karıştır” stratejileri aracılığıyla eşitlik söyleminin nasıl araçsallaştırıldığını, böylece muhafazakâr, dini ve ataerkil düzenin yeniden üretildiğini teşhir etmektedir. Başka bir deyişle, iktidarın toplumsal cinsiyet rejimini formel ve enformel cinsiyetli seçicilik mekanizmaları aracılığıyla nasıl yeniden inşa ettiğini kavramamızı sağlamaktadır. Son on yılda hem dünyada hem de Türkiye’de gözlenen “aileci-otoriter” kayma, feminist kurumsalcılığın ve Jessop’un vurguladığı formel ve enformel cinsiyetli seçicilik mekanizmalarının işleyişini net şekilde gözlemlemize imkân sunmaktadır. Jessop’un stratejik-seçici devlet kuramına göre, devlet aygıtı toplumsal kimlikler arasında bir filtre görevi görerek heteronormatif kimliklerin çıkarlarını, temsillerini, kaygılarını önceliklendirmekte, kadınları ise değersizleştirmekte ve görünmezleştirmektedir. Türkiye’de cinsiyetli seçicilik, yalnızca neoliberal kalkınma rasyonalitesiyle şekillenmemektedir. Aynı zamanda dini muhafazakârlıkla iç içe geçmiş bir paternalizmle belirginleşmektedir. Ailenin, kadınlara yönelik sosyal politika ve temsil düzenlemelerinin temel eksenine yerleştirilmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kilit rol oynamaya başlaması ve bu muhafazakâr rejimin söylemsel ve kurumsal taşıyıcıları haline gelmesi de bunun göstergesidir.

Kadınlar, hak temelli öznellikler yerine kalkınma hedeflerine katkı sağlayacak “yardımcı” aktörler olarak tanımlanmaktadır. Bu söylemin sonucu olarak, bakım emeği üzerinden tanımlanan geniş aile yapısı “yerli,” “milli” ve “dini” bir norm olarak yeniden kurgulanmaktadır. Bu stratejik seçiciliğin kurumsal düzeydeki karşılıkları; refah harcamalarının “aile bütünlüğü” önceliğiyle yeniden tahsis edilmesi, kadın istihdamının esnek ve güvencesiz bakım emeği modellerine yönlendirilmesi ve İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararının hem “aile değerleri” hem de LGBTİ+ karşıtı söylemlerle meşrulaştırılması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu politikalar, toplumsal cinsiyet eşitliğini normatif bir hedef olmaktan çıkararak, muhafazakâr ulusal kimliğe hizmet eden araçsal stratejilere indirgemektedir.

Türkiye örneğinde bu çok katmanlı gerileme sürecinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca yasal reform eksikliğinden değil, devletin beş temel alanda sergilediği cinsiyetli stratejik seçicilikten kaynaklandığı söyleyebiliriz. Birincisi, siyasal temsil biçimleri ve kamu-özel alan ayrımı kadınların taleplerini özel alanla sınırlayıp kamusal alandan dışlarken, temsilde sembolik katılımı teşvik eden bir düzeneği süreklileştirmektedir. İkincisi, kurumsal mimari ve güç dağılımında erkek egemenliği

merkezî ve karar alıcı kurumsal pozisyonları işgal ederken, kadınlar daha çok sosyal yardım, eğitim gibi ‘yumuşak’ alanlara itilmekte; böylece kurumsal erkeklik yeniden üretilmektedir. Üçüncü olarak, devletin hukuk, para, bilgi ve zor araçlarıyla müdahale biçimleri, biçimsel eşitlik reformlarını ataerkil sözleşmelere bağlı kılarak, bütçe dağılımı ve bilgi üretimini ataerkil kodlarla biçimlendirmekte ve toplumsal cinsiyet rollerini yeniden tahkim etmektedir. Dördüncü olarak, toplumsal cinsiyet sözleşmeleri üzerinden devlet, hangi kadınlık ve erkeklik formlarının meşru olacağını tanımlayarak hegemonik maskülenitenin ideolojik sürekliliğini sağlamaktadır. Son olarak, ekonomik projeler ve kalkınma politikaları eşitliği araçsallaştırmakta ve haklara ve ekonomik vatandaşlığa erişim, aile merkezli, doğurganlık odaklı ve itaatkâr kadınlık rolleri üzerinden stratejik olarak filtrelenmektedir. Bu beş alandaki seçicilik, feminist kurumsalcılığın da vurguladığı gibi, sadece reformların neden etkisiz kaldığını değil, aynı zamanda kadınların hak temelli özneleşmesini sistematik biçimde engelleyen ataerkil toplumsal cinsiyet rejiminin çok katmanlı doğasını görünür kılmaktadır.

Nihayet, devletin otoriter ve neoliberal politikalarının bir arada varlığı, paternalist denetimin aile merkezli bir muhafazakârlıkla birleşmesi, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinde yalnızca duraklamaya değil, belirgin bir gerilemeye neden olmuştur. Kalkınmada kadınlar literatüründe, WID yaklaşımı altında geliştirilen “ekle-karıştır” stratejileri kadınların yapısal dönüşüm olmaksızın sisteme dahil edilmesini ve bu nedenle eşitlik hedeflerinin yüzeyde kalmasını eleştirirken; Türkiye’de durum bu yaklaşımın dahi gerisine düşmüştür. Zira kadınların eşitlikçi temsiline değil, doğrudan muhafazakâr aile yapısı içinde yeniden konumlandırılmasına dayanan otoriter, neoliberal, paternalist, natalist ve dini muhafazakâr politikalar artık yalnızca söylem düzeyinde değil, formel strateji belgeleri ve kalkınma planları aracılığıyla kurumsallaştırılmıştır. 3 çocuk yapılması çağrısı, kürtajın yasal olarak yasaklanmamış olmasına rağmen sağlık sisteminde fiilen erişilemez hale gelmesi, kadınların erkeklerle “tamamlayıcı” rollerde tanımlanması gibi pratikler bu geri gidişi gözler önüne sermektedir. Bu çerçevede, DİB’nin artan rolü ve kadın haklarının dini referanslarla sınırlandırılması, hak temelli yaklaşımın meşruiyet zeminini giderek daraltmaktadır. Kalkınma planlarında aile temelli politikaların alanının sürekli genişletilmesiyle birlikte, devletin hem formel hem de enformel düzeyde sürdürdüğü cinsiyetçi seçicilik Türkiye’nin SKA5 performansını da olumsuz etkilemektedir.

Son olarak, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda geliştirilen cinsiyete duyarlı performans ölçüm sistemleri, yüzeyde toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde ilerleme izlenimi yaratırken, aslında yapısal dönüşüm gerektiren eşitsizlikleri görünmez kılan bir işlev üstlenebilmektedir. Türkiye’nin SKA5 kapsamında yürüttüğü göstergelere dayalı raporlama pratikleri de bu bağlamda, cinsiyet rejiminin stratejik seçiciliğini perdeleyen, teknikleştirilmiş bir araçsallaştırma stratejisine dönüşmüştür. Eşitlik söylemi, giderek güç ilişkilerine dokunmayan, yalnızca prosedürel uygunluğa indirgenen teknik bir çerçeveye bürünmektedir. Böylece reform yapıyor görünümü altında, eşitlikçi dönüşümün önüne geçilmektedir. Lombardo vd.nin (2017) vurguladığı gibi, bu süreç feminist politikanın radikal dönüşüm potansiyelini zayıflatmakta ve yapısal eşitlik adımlarının ertelenmesine ya da tamamen göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları hak temelli ve dönüştürücü bir vizyon üretmekten ziyade, teknik araçlar üzerinden reform yapıyor izlenimi vererek mevcut cinsiyetçi düzenin devamlılığını sağlamakta ve kadınların hak kazanımlarındaki gerilemeyi perdelemektedir.

Kaynakça

Acar, F., & Altunok, G. (2013). The ‘politics of intimate’ at the intersection of neo-liberalism and neoconservatism in contemporary Turkey. *Women’s Studies International Forum*, 41, 14–23.

- Acker, J. (1992). From sex roles to gendered institutions. *Contemporary Sociology*, 21(5), 565–569.
- Cumhurbaşkanlığı. (2024, Aralık 25). *Aile Enstitüsü Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi No. 171*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/12/20241225-22.pdf>
- Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti). (2015). *AK Parti 4. Olağan Büyük Kongre 2023 Siyasi Vizyonu*. <https://www.akparti.org.tr/media/272148/2023-vizyonu.pdf>
- Arat, Z. F. K. (2015). Feminisms, women's rights, and the UN: Would achieving gender equality empower women?. *American Political Science Review*, 109 (4), 674–689.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB). (2012). *6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği*. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/308>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASPB). (2024). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 2025 Faaliyet Planı*. <https://www.aile.gov.tr/media/186810/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-2025-yili-faaliyet-planı.pdf>
- Aytaç, A. M. (2012). *Ailenin serencamı*. İletişim Yayınları.
- Bayar, T. (2024). Turkey's withdrawal from Istanbul Convention: International human rights regime vis-à-vis authoritarian survival. *Turkish Studies*, 25(1), 22–42.
- Belet, N. H. (2022). Kadın tematik başlığında plan gibi bakmak: Türkiye Cumhuriyeti On Birinci Kalkınma Planı ve Kadın Özel İhtisas Komisyonu Raporunun analizi. *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 2(1), 79–98.
- Belet, N. H. (2023). Türkiye'de kalkınma planlarının yapılandırılmasında kadının güçlen(diril)mesi paradigması ve arka plan analizi. *Küreselleşen dünyada kadın-IV: Güçlenme ve zorluklar* (53).
- Benería, L., Berik, G., & Floro, M. (2015). *Gender, development and globalization: Economics as if all people mattered*. Routledge.
- Benholdt-Thompsen, V., Mies, M., & von Werlhof, C. (1988). *Women: The last colony*. Zed Books.
- Beyeler, M., & Annesley, C. (2011). Gendering the institutional reform of the welfare state: Germany, the United Kingdom, and Switzerland. M. L. Krook & F. Mackay (Eds.), *Gender, politics and institutions: Towards a feminist institutionalism* (79–94). Palgrave Macmillan UK.
- Birleşmiş Milletler (BM). (13. 05. 2025). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 5*. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs/5>
- Bodur Ün, M. (2024). Contestation of the global norm against violence against women in Turkey. *Turkish Studies*, 25(2), 211–232.
- Bodur Ün, M., & Arkan, H. (2022). Europeanization and de-Europeanization of Turkey's gender equality policy: The case of the Istanbul Convention. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 60(4), 945–962.
- Bradshaw, S. (2015). Engendering development and disasters. *Disasters*, 39(S1), S54–S75.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2003). *New poverty and the changing welfare regime of Turkey*. UNDP.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2006). The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European Social Policy*, 16(3), 211–228.
- Buğra, A., & Yakut-Çakar, B. (2010). Structural change, social policy environment and female employment: The case of Turkey. *Development and Change*, 41(3), 517–538.
- Chappell, L. (2006). Comparing political institutions: Revealing the gendered 'logic of appropriateness'. *Politics & Gender*, 2(2), 223–235.
- Chappell, L. (2014). 'New', 'old', and 'nested' institutions and gender justice outcomes: A view from the International Criminal Court. *Politics & Gender*, 10(4), 572–594.
- Connell, R. (2006). Glass ceilings or gendered institutions? Mapping the gender regimes of public sector worksites. *Public Administration Review*, 66(6), 837–849.
- Connelly, M. P., Li, T. M., & MacDonald, M. (2000). Feminism and development: Theoretical perspectives. In *Theoretical perspectives on gender and development* (pp. 51–159).
- Çoşar, S., & Yeğenoğlu, M. (2011). New grounds for patriarchy in Turkey? Gender policy in the age of AKP. *South European Society and Politics*, 16(4), 555–573.
- Dedeoğlu, S. (2012). Equality, protection or discrimination: Gender equality policies in Turkey. *Social Politics*, 19(2), 269–290.
- Demir Sargut, B. D. (2021). Kalkınma planları kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının kalkınma planlarındaki yerinin analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(4), 71–82.
- Eder, M. (2009). Retreating state? Political economy of welfare regime change in Turkey. *Middle East Law and Governance*, 2, 152–184.

- Ediz, A., & Altan, Ş. (2017). Türkiye’de kadına yönelik şiddet üzerine bir alan araştırması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Özel Sayı 30, 397-410.
- Elson, D., & Pearson, R. (1981). The subordination of women and the internationalisation of factory production. K. Young, C. Wolkowitz, & R. McCullagh (Eds.), *Of marriage and the market* (18–40). Routledge.
- Lombardo, E., Meier, P., & Verloo, M. (2017). Policymaking from a gender+ equality perspective. *Journal of Women, Politics & Policy*, 38(1), 1–19.
- Erkmen, S. (2025). Yakınlığın karanlık yüzü: Aile. *Feminist Tahayyül*, 6(1), 72–98.
- Foucault, M. (2012). *Cinselliğin tarihi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- IPU (13.05. 2025). *Gender equality*. <https://www.ipu.org/impact/gender-equality>
- Bayrakçeken Tüzel, G. (2021). Birleşmiş Milletler ve 2030 gündemi: İyi niyetli ütopya. F. Çakır & Ş. Öne (Eds.), *21. yüzyılda kalkınmaya yeniden bakış*. Nobel Yayınevi.
- Gökulu, G., & Furat, M. (2013). Türkiye’de kadınla ilgili kalkınma politikalarının ve projelerinin eleştirel bir değerlendirmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(8).
- İlkaracan, İ. (2012). Why so few women in the labor market in Turkey?. *Feminist Economics*, 18(1), 1–37.
- İlkaracan, İ. (2019). Economic and political gender gaps and the rise of populism. *Journal of International Affairs*, 72(2), 191–208.
- İş, S. M. (2014). Aile ve ebeveynliğe queer yaklaşım: Lezbiyen, biseksüel, trans ve queer ebeveynlerin deneyimleri. N. Boztekin (Ed.), *Başka bir aile anlayışı mümkün mü?* (158–163). Berlin: Heinrich Böll Stiftung.
- Jackson, C., & Pearson, R. (1998). *Feminist visions of development: Gender analysis and policy*. London and New York: Routledge.
- Jessop, B. (2004). The gender selectivities of the state: A critical realist analysis. *Journal of Critical Realism*, 3(2), 207–237.
- Kabeer, N. (1994). *Reversed realities: Gender hierarchies in development thought*. London: Verso.
- Kandiyoti, D. (2010). Gender and women's studies in Turkey: A moment for reflection?. *New Perspectives on Turkey*, 43, 165–176.
- Kandiyoti, D. (2016). Locating the politics of gender: Patriarchy, neo-liberal governance and violence in Turkey. *Research and Policy on Turkey*, 1(2), 103–118.
- Kaptanoğlu, İ. (2024). *Kadınlara yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme çalışması 2021–23 güncellemesi*. CEİD Yayınları.
- Kenny, M. (2011). Gender and institutions of political recruitment: Candidate selection in post-devolution Scotland. M. L. Krook & F. Mackay (Eds.), *Gender, politics and institutions* (21–41). Palgrave Macmillan.
- Kenny, M., & Mackay, F. (2009). Already doin’ it for ourselves: Skeptical notes on feminism and institutionalism. *Politics & Gender*, 5(2), 271–280.
- Kılıç, A. (2008). The gender dimension of social policy reform in Turkey: Towards equal citizenship. *Social Policy & Administration*, 42(5), 487–503.
- Koyuncu, B., & Özman, A. (2019). Women’s rights organizations and Turkish state in the post-2011 era: Ideological disengagement versus conservative alignment. *Turkish Studies*, 20(5), 728–753.
- Krook, M. L., & Mackay, F. (Eds.). (2011). *Gender, politics and institutions: Towards a feminist institutionalism*. Palgrave Macmillan.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) & Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE). (2014). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20-%20raporlar/Aile%20i%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1/ozetraporturkce_2014_ais.pdf
- Mackay, F., & Waylen, G. (2009). Critical perspectives on feminist institutionalism. *Politics & Gender*, 5(2), 237–280.
- Mackay, F., Kenny, M., & Chappell, L. (2010). New institutionalism through a gender lens: Towards a feminist institutionalism? *International Political Science Review*, 31(5), 573–588.
- Miller, C., & Razavi, S. (1995). From WID to GAD: Conceptual shifts in the women and development discourse. *UNRISD Occasional Paper No. 1*.
- Molyneux, M. (1985). Family reform in socialist states: The hidden agenda. *Feminist Review*, 21(1), 47–64.
- Moser, C. O. N. (1989). Gender planning in the third world: Meeting practical and strategic gender needs. *World Development*, 17(11), 1799–1825.

- My World. (13.05.2025). *The United Nations global survey for a better world*. <https://about.myworld2030.org/home-page/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Onbirinci Kalkınma Planı (2019–2023)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2023). *Onikinci Kalkınma Planı (2024–2028)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Planı_2024-2028_11122023.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu Kalkınma Planı (2014–2018)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf
- Öztan, E. (2014). Türkiye’de ailecilik, biyosiyaset ve toplumsal cinsiyet rejimi. *Toplum ve Bilim*, 130, 176–188.
- Ramamurthy, P. (2000). Indexing alternatives: Feminist development studies and global political economy. *Feminist Theory*, 1(2), 239–256.
- Rathgeber, E. M. (1990). WID, WAD, GAD: Trends in research and practice. *The Journal of Developing Areas*, 24(4), 489–502.
- Sainsbury, D. (Ed.). (1999). *Gender and welfare state regimes*. Oxford University Press.
- Sancar, S. (2020). *Din hizmetlerine erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği: Haritalama ve izleme çalışması 2018–2020 güncellemesi*. <https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/din-hizmetlerine-erisimde-toplumsal-cinsiyet-esitligipdf.pdf>
- Sancar, S. (2004). Otoriter Türk modernleşmesinin cinsiyet rejimi. *Doğu Batı*, 5(30), 1–15.
- Sancar, S. (2024). *Siyasetin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarı Karademir, B. (2023). Kadın-yurttaş için ‘mor sözleşme’: Mor küçülme. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 227–248.
- Sayıştay. (2020). *Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik hazırlık süreçlerinin değerlendirilmesi*. https://www.sayistay.gov.tr/files/1002_SDG%20Rapor.pdf
- Serdaroğlu, U., & Yavuz, G. (2008). Kalkınma ve kadın (veya toplumsal cinsiyet) ilişkilendirilişinin değişimindeki kavşaklar. *Ekonomik Yaklaşım*, 19(Special), 121–164.
- Singh, S. (2007). Deconstructing ‘gender and development’ for ‘identities of women’. *International Journal of Social Welfare*, 16(2), 100–109.
- UN Women. (2023). *Siyasette kadınlar: 2023*. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-07/women-in-politics-2023-tr.pdf>
- UNFPA&TKDF. (2023). *Ev İçi Şiddet Acil Yardım Hattı 2007-2021 Yılları Arası Verilerinin İstatistiksel Analizi*, https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/tkdf_ev_ici_siddet_acil_yardim_hatti_2023_raporu_1.pdf.
- United Nations. (2016). *Substantive inputs to the 2016 High Level Political Forum*. https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/2016/Docs-updates/INPUTS_2016_HLPF_eng.pdf
- Sustainable Development Solutions Network. (2024). *Sustainable development report 2024: Türkiye profili*. <https://dashboards.sdgindex.org/static/profiles/pdfs/SDR-2024-turkiye.pdf>
- Sayıştay. (2020). *Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik hazırlık süreçlerinin değerlendirilmesi [Rapor]*. https://www.sayistay.gov.tr/files/1002_SDG%20Rapor.pdf
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024, Ekim 4). *Kadına yönelik şiddetle mücadele veri ve istatistik komitesi toplantısı*. <https://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanimiz-goktas-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-veri-ve-istatistik-komitesi-toplantisinda-konustu/>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). *Ailenin korunması ve güçlendirilmesi vizyon belgesi ve eylem planı (2024–2028)*. <https://www.aile.gov.tr/media/165130/ailenin-korunmasi-ve-gu-c-lendirilmesi-vizyon-belgesi-ve-eylem-planı.pdf>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2024). *Kadının güçlenmesi strateji belgesi ve eylem planı (2024–2028)*. <https://www.aile.gov.tr/media/158302/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-2024-2028.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2024, Aralık 25). *Aile Enstitüsü hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi No. 171*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/12/20241225-22.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Sürdürülebilir kalkınma amaçları ve göstergeleri*. <http://www.surdurulebilir.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/SKA-ve-Gostergeleri-Kapak-Birlestirilmis.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019–2023)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2. Gözden Geçirme Raporu: Ortak hedefler için sağlam temeller*. http://www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2020/01/Surdurulebilir_Kalkinma-Amaclari-Turkiye-2.-Ulusal-Gozden-Gecirme-Raporu-Ortak-Hedefler-icin-Saglam-Temeller_-interaktif.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu Kalkınma Planı (2014–2018)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf
- Tekeli, S., & Akdemir, D. Ş. (2022). Kalkınma planlarında kadın: Amaç mı? Araç mı?. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 756–784.
- Toksöz, G. (2012). *Kalkınmada kadın emeği*. Varlık.
- Turhan, Y. (2020). Kalkınma kavramının tarihsel süreci ve etimolojik analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 29, 149–164.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *İstatistiklerle kadın*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2022-49683>
- TÜİK & UN Women. (2024). *Türkiye’de istatistiklerle kadın 2024*. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_kad%C4%B1n2024.pdf
- TÜİK. (2023). *Doğum istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2023-53708>
- UN (1993). *Agenda 21: The United Nations programme of action from Rio*. United Nations.
- UN (2023). *The Sustainable Development Goals report 2023: Special edition*. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2023.pdf>
- UN. (n.d.). *Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 5: Toplumsal cinsiyet eşitliği*. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs/5>
- UN Department of Economic and Social Affairs. (n.d.). *17 goals*. <https://sdgs.un.org/goals>
- UN General Assembly. (1972). *Report of the United Nations Conference on the Human Environment: Stockholm, 5–6 June 1972 (A/CONF.48/14/Rev.1)*. <https://undocs.org/en/A/CONF.48/14/Rev.1>
- UN General Assembly. (1986). *Declaration on the right to development (A/RES/41/128)*. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/righttodevelopment.aspx>
- UN General Assembly. (1987). *Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development (A/42/427)*. <https://undocs.org/A/42/427>
- UN General Assembly. (1992a). *Agenda 21: The United Nations Conference on Environment and Development*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
- UN General Assembly. (1992b). *The future we want: Rio+20 outcome document (A/CONF.151/26)*. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf
- UN General Assembly. (2000). *United Nations Millennium Declaration (A/RES/55/2)*. <https://undocs.org/A/RES/55/2>
- Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Çalışmalarımız. (13.05.2025). <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>
- UN Women. (2022). *Progress on the sustainable development goals: The gender snapshot 2022*. https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-09/Progress-on-the-sustainabledevelopment-goals-the-gender-snapshot-2022-en_0.pdf
- UN Women. (2023). *Progress on the sustainable development goals: The gender snapshot 2023*. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2023-en.pdf>
- UN Women. (2023). *Siyasette kadınlar: 2023*. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-07/women-in-politics-2023-tr.pdf>
- United Nations Development Programme (UNDP). (2023). *Human development report 2022–2023: Breaking the gridlock*. <https://reliefweb.int/report/world/human-development-report-20232024-breaking-gridlock-reimagining-cooperation-polarized-world-enarruzhjp>
- United Nations General Assembly. (2022). *Resolution adopted by the General Assembly on women in development: Agenda item 22(c): Eradication of poverty and other development issues (A/RES/77/163)*. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/756/63/pdf/n2275663.pdf>

- United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues (UNPFII). (2016). *Inputs to the 2016 High-Level Political Forum on Sustainable Development*. https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/2016/Docs-updates/INPUTS_2016_HLPF_eng.pdf
- Ünal, D. (2023). Securitization of gender as a modus operandi of populism: Anti-gender discourses on the Istanbul Convention in the context of AKP's illiberal transformation. *Southeast European and Black Sea Studies*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/14683857.2023.2277027> (eklenmesi önerilir)
- Wallach Scott, J. (1986). Gender: A useful category of historical analysis. *The American Historical Review*, 91(5), 1053–1075.
- Waylen, G. (2009). What can historical institutionalism offer feminist institutionalists? *Politics & Gender*, 5(2), 245–253.
- Waylen, G. (2014). Informal institutions, institutional change and gender equality. *Political Research Quarterly*, 67(1), 212–223.
- Yakar Önal, A. (2021). *Topluşsal cinsiyete dayalı bütçeleme: Eğitim materyali*. Ceid İzler: Topluşsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Projesi. <https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/topluşsal-cinsiyete-duyarli-butceleme.pdf>
- Yazıcı, B. (2012). The return to the family: Welfare, state, and politics of the family in Turkey. *Anthropological Quarterly*, 85(1), 103–140.
- Yelsalı-Parmaksız, P. M. (2025). The paradox of the AKP's gender regime: Gender identity of religious women in Turkey. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 1-22.
- Yeşilyurt Gündüz, Z. (2022). Eşit bakım emeğine doğru mor ve haklı bir talep: Kreş hakkı. *İktisat ve Toplum*, 146, 52–62.
- Yıldırım, F., & Gül, H. (2021). Uluslararası kalkınma politikaları ve kadınların güçlendirilmesi üzerine bir değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 679–695.
- Yılmaz, Z. (2015). AKP and its women policy in the re-establishment process of authoritativeness in Turkey. J. Karakoç (Ed.), *Authoritarian tendencies in the Middle East: Before and after the Arab uprising (150–171)*. Palgrave Macmillan.
- Yılmaz, Z. (2015). "Strengthening the family" policies in Turkey: Managing the social question and armoring conservative–neoliberal populism. *Turkish Studies*, 16(3), 371–390.
- Yılmaz, Z. (2024). *Din hizmetlerine erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği: Haritalama ve izleme çalışması 2021–2023 güncellemesi*. CEİD Yayınları. <https://dspace.ceid.org.tr/items/590cc7d1-fdc7-43c3-b468-437999c70d25>

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Zehra YILMAZ (%50), Burcu SARI KARADEMİR (%50)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Zehra YILMAZ (50%), Burcu SARI KARADEMİR (50%)

Rethinking SDG 5 through Feminist Institutionalism: Gender Regime and Development in Türkiye

Zehra Yılmaz & Burcu Sarı Karademir

Extended Abstract

This article critically examines Türkiye's performance on Sustainable Development Goal 5 (SDG 5) by reframing gender equality not as a neutral or technical objective to be measured through bureaucratic indicators, but as a politically contingent and institutionally embedded process. It argues that gender equality must be understood through the lens of state-led gender regime formation, where both formal institutional arrangements and informal normative orders co-produce the boundaries of inclusion, empowerment, and recognition. The study builds its conceptual framework by integrating feminist institutionalism's emphasis on the interplay between formal and informal rules with Jessop's concept of "gendered selectivity," which highlights the strategic filtering of gender norms within state projects. Together, these perspectives provide a critical lens to unpack how Türkiye's SDG 5 strategies have shifted from women's empowerment to technocratic incorporation under a neoliberal, conservative, religious, and family-centered policy framework.

Drawing on a qualitative content analysis of strategic development and gender equality policy documents published after 2019—including the 11th and 12th Development Plans, the Women's Empowerment Strategy and Action Plans (2018–2023; 2024–2028), and the Family Protection and Strengthening Vision Document (2024–2028)—the study empirically demonstrates how state discourse and institutional design have increasingly positioned women as adjuncts to the family unit, rather than as autonomous rights-bearing subjects. These findings are situated within a broader critique of the Women in Development (WID) paradigm, which the study argues continues to inform Türkiye's policy architecture through "add-on" equality strategies that emphasize participation and inclusion while neglecting the structural and normative transformation envisioned by the Gender and Development (GAD) approach.

While earlier development plans remained limited to WID-compatible technical reforms, the article shows that Türkiye has regressed even further over the last decade. The consolidation of a neoliberal, religious, natalist, and conservative gender regime has led to a systematic rollback of previously secured formal rights. Under this regime, women's presence in development is increasingly framed through unpaid care responsibilities, maternalist ideals, and familialist social roles. Policy documents emphasize the empowerment of the family rather than the individual, shifting the normative core of gender equality away from rights-based frameworks toward instrumental and technocratic visions of development. By recoding equality into familial terms, the state has embedded a regressive gender politics into the institutional heart of its development planning.

Furthermore, gender equality is increasingly framed as a procedural formality, rather than a transformative political objective. Policy documents that ostensibly promote women's empowerment often function as tools to reinforce conservative norms, embedding patriarchal values into the institutional fabric of the state. As gender-sensitive budgeting and performance metrics become depoliticized, they conceal the state's strategic deployment of religious and neoliberal ideologies that redefine women's roles as complementary, caregiving actors. This shift not only undermines prior legal reforms but also reconfigures the meaning of equality itself, hollowing it out of its emancipatory content and aligning it with a nationalist, pro-natalist, and authoritarian agenda.

Theoretically, the article makes two key contributions. First, it retools feminist institutionalism by highlighting how informal patriarchal norms do not merely sabotage progressive legal reforms, but are actively formalized within

strategic state planning. Second, by incorporating Jessop's concept of gendered selectivity, the study foregrounds how state institutions do not passively reflect societal gender orders, but selectively construct, legitimize, and reproduce specific gendered subjectivities in line with broader ideological priorities—namely, the preservation of heteronormative, pro-natalist, and religious-conservative imaginaries of social order. This selective institutional reproduction operates across five interlocking domains: (1) symbolic representation, where political inclusion is decoupled from substantive empowerment; (2) institutional architecture, where women are relegated to “soft” sectors such as social aid and education, reinforcing masculine dominance in decision-making bodies; (3) technocratic steering, where laws, budgets, and data systems privilege patriarchal values through ostensibly gender-neutral tools; (4) normative scripting, where hegemonic femininities and masculinities are defined and enforced through moral-political discourse; and (5) developmental policy filters, where access to economic rights and citizenship is mediated by women's conformity to familial and reproductive roles.

The analysis also underscores how hybrid and contradictory strategies as in promoting women's empowerment while reinforcing maternalist norms have rendered gender equality policies fragmented, reversible, and vulnerable to instrumentalization. The study further illustrates how technical equality indicators and gender-sensitive monitoring frameworks, while ostensibly aligned with SDG 5, function as depoliticizing mechanisms that mask underlying power asymmetries. Gender equality is thus transformed into a performative exercise of institutional compliance, where lip service to the reformist imagery coexists with regressive content.

Ultimately, the article concludes that Türkiye's SDG 5 performance is not determined by legal commitments alone, but by the institutional consolidation of a conservative gender regime in which informal patriarchal structures steer formal policy processes. As these norms are embedded into official planning frameworks, previously hard-won feminist gains are progressively dismantled. The core issue, therefore, is not merely women's unequal access to development, but the structural redefinition of equality itself, away from transformative equality and toward familialist containment. By framing SDG 5 not as a technocratic exercise in procedural compliance but as a profoundly political process shaped by gendered selectivity and power asymmetries, this study underscores the need to move beyond metric-driven evaluations. By centering the interplay between formal gendered institutional rules and informal patriarchal norms, it calls for the construction of an emancipatory gender regime—one that advances a genuinely transformative agenda rooted in substantive equality, inclusive agency, and structural institutional reform.

In conclusion, as discussed in the article, the state's gendered selectivity operates on five levels: (1) it confines women to the private sphere through representation, (2) sustains male dominance in the institutional distribution of power, (3) structures resource allocation through patriarchal codes, (4) reinforces hegemonic masculinity by defining legitimate forms of femininity and masculinity, and (5) filters women's rights through family- and fertility-centered lenses. Withdrawal from the Istanbul Convention, the de facto restriction of access to abortion, and the increasing role of the Directorate of Religious Affairs (Diyanet) are among the significant political outcomes of this process. Ultimately, Türkiye's SDG 5 performance is weakened by the impact of this formal and informal gender regime, while the discourse of equality is rendered technical, obscuring feminist achievements.